

Sivil Nesnelerin Korunmasının Erozyonu: Eğitim Tesislerine Yönelik Saldırıların Savaş Suçları Hukuku Çerçevesinde Normatif-Doktrinel Analizi (Minab Olayı Örneği)

The Erosion of the Protection of Civilian Objects: A Normative-Doctrinal Analysis of Attacks on Educational Facilities under International Criminal Law (The Case of Minab)

Behzad AGHAKHANLOU*

Öz

Silahlı çatışmaların doğasında yer alan şiddet dinamikleri, son yıllarda eğitim tesislerine yönelik saldırıların giderek daha görünür hâle gelmesiyle birlikte uluslararası insancıl hukuk açısından önemli hukuki tartışmaları gündeme getirmiştir. Okullar gibi sivil nitelikli yapıların hedef alınması, sivil nesnelerin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin sınırlarını ve etkinliğini sorgulatmaktadır. Bu çalışma, eğitim tesislerine yönelik saldırıların yalnızca bir ihlal mi yoksa belirli koşullar altında savaş suçu mu teşkil ettiği sorusuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda Minab'da bir okula yönelik saldırı, örnek olay olarak analiz edilmektedir. Çalışma, normatif ve doktrinel bir yöntem benimseyerek uluslararası insancıl hukuk ile uluslararası ceza hukuku normlarını birlikte değerlendirmektedir. Ayrıca, mevcut literatürde özellikle kast ve bilgi unsuru ile çift kullanımlı nesneler bağlamında ortaya çıkan boşluklar ele alınmakta ve bu eksikliklerin hukuki sorumluluğun belirlenmesine etkisi incelenmektedir. Sonuç olarak, eğitim tesislerine yönelik saldırıların belirli koşullar altında savaş suçu teşkil ettiği ve bu tür uygulamaların sivil nesnelerin korunmasına ilişkin normatif yapıyı aşındırdığı tespit edilmektedir. Bu durum, özellikle ayırım ve orantılılık ilkelerinin uygulanmasında ortaya çıkan belirsizliklerin, koruma rejiminin zayıflamasına yol açtığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası insancıl hukuk, Savaş suçları, Sivil nesneler, Eğitim tesisleri, Orantılılık ilkesi

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 08.04.2026

Makale Kabul Tarihi: 14.08.2026

DOI: 10.66678/truhfd.1926156

Atıf: Behzad Aghakhanlou 'Sivil Nesnelerin Korunmasının Erozyonu: Eğitim Tesislerine Yönelik Saldırıların Savaş Suçları Hukuku Çerçevesinde Normatif-Doktrinel Analizi (Minab Olayı Örneği)' (2026) 4(2) TRÜHFD 154-193.

* PhD in Public International Law, Islamic Azad University, Maragheh Branch; Iran; Attorney at Law; Independent Researcher; behzadagakhanlou@yahoo.com, ORCID: 0009-0006-1676-2167.

Abstract

The dynamics of violence inherent in armed conflicts have, in recent years, brought renewed legal attention to attacks against educational facilities within the framework of international humanitarian law. The targeting of schools, as inherently civilian structures, raises critical questions regarding the limits and effectiveness of the normative regime governing the protection of civilian objects. This study addresses whether attacks on educational institutions should be regarded merely as violations or, under certain conditions, as war crimes. In this context, the attack on a school in Minab is examined as a case study. Adopting a normative and doctrinal methodology, the study evaluates the interaction between international humanitarian law and international criminal law. It further examines existing gaps in the literature, particularly with regard to *mens rea* and dual-use objects, and their implications for the determination of criminal responsibility. The study concludes that attacks on educational facilities may, under specific conditions, constitute war crimes and contribute to the erosion of the normative framework protecting civilian objects. This situation demonstrates that ambiguities in the application of the principles of distinction and proportionality lead to the weakening of the protection regime.

Keywords

International humanitarian law, War crimes, Civilian objects, Educational facilities, Principle of proportionality

GİRİŞ

Silahlı çatışmaların doğasında yer alan şiddet dinamikleri, son yıllarda sivil altyapıya yönelik saldırıların daha görünür hâle gelmesiyle birlikte uluslararası hukukun temel normatif çerçevesini yeniden tartışmaya açmıştır¹. Bu çerçevede eğitim tesislerine yönelik saldırılar, yalnızca doğurduğu insani sonuçlar bakımından değil, aynı zamanda uluslararası insancıl hukukun koruma rejiminin sınırları ve etkinliği bakımından da dikkat çekici bir sorun alanı oluşturmaktadır². Okullar gibi sivil nitelikli yapıların hedef alınması, sivil-askerî ayrımının uygulanabilirliği, orantılılık ilkesinin sınırları ve askerî gereklilik kavramının yorumlanması açısından önemli hukuki tartışmaları beraberinde getirmektedir³.

¹ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict*: Report of the Secretary-General, BM Belgesi S/2024/385 (2024), paras 12–18.

² Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts* (33. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı, Cenevre, 2019) 9–12.

³ Marco Sassòli, *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare* (2. bs., Edward Elgar 2019), 325–330; Noam Zamir, ‘Attacks against Civilian Objects and the Limits of Military Objectives in International Humanitarian Law’ (2021) 52(3) *Israel Law Review*, 381, 392–395.

Silahlı çatışmaların niteliğinin değişmesiyle birlikte, sivil nesneler ile askerî hedefler arasındaki ayrımın giderek bulanıklaştığı yönündeki iddialar güç kazanmıştır⁴. Özellikle çift kullanımlı nesneler bağlamında yapılan geniş yorumlar, eğitim tesislerinin de dolaylı ya da doğrudan hedef hâline gelmesine zemin hazırlamıştır⁵. Bu durum, uluslararası insancıl hukukun temel taşlarından biri olan ayrım ilkesinin pratikte nasıl uygulandığına ilişkin ciddi soru işaretleri doğurmaktadır⁶. Eğitim tesislerinin belirli koşullar altında askerî amaçlarla kullanılması, bu yapıların hukuki statüsünü tartışmalı hâle getirebilmektedir⁷. Bununla birlikte, bu tür istisnai durumların genelleştirilmesi, sivil koruma rejiminin aşınmasına yol açabilecek tehlikeli bir eğilimi de beraberinde getirmektedir⁸.

Mevcut literatür incelendiğinde, eğitim tesislerine yönelik saldırıların çoğunlukla betimleyici ve olgusal düzeyde ele alındığı görülmektedir⁹. Buna karşılık, bu saldırıların uluslararası ceza hukuku bağlamında değerlendirilmesine yönelik çalışmaların daha sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir¹⁰. Özellikle savaş suçlarının unsurlarına ilişkin incelemelerde, maddi unsur¹¹ ile manevi unsur¹² arasındaki ilişkinin yeterince derinleştirilmediği görülmektedir¹³. Ayrıca sorumluluğun belirlenmesinde kullanılan ölçütler de çoğu zaman yüzeysel biçimde ele alınmaktadır¹⁴. Benzer şekilde, çift kullanımlı nesneler kavramının geniş yorumlanmasından kaynaklanan hukuki belirsizlikler, birçok çalışmada sistematik bir çözümlemeye konu edilmemiştir¹⁵. Bu eksiklik, eğitim tesislerine yönelik saldırıların yalnızca bir ihlal olarak mı

⁴ ICRC, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts* (n 2) 9–12.

⁵ Michael N Schmitt, 'The Principle of Distinction and the Definition of Military Objectives' (2010) 45(1) *Israel Law Review*, 115, 120–128.

⁶ Sassòli (n 3) 349–355.

⁷ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict*, BM Belgesi S/2023/345 (2023), paras 21–27.

⁸ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024*, 28–35.

⁹ ibid 41–48.

¹⁰ Sandesh Sivakumaran, *The Law of Non-International Armed Conflict* (2. bs., OUP 2021) 412–418.

¹¹ *Actus reus*.

¹² *Mens rea*.

¹³ Kai Ambos, *Treatise on International Criminal Law: Volume II – The Crimes and Sentencing* (OUP 2022) 95–104.

¹⁴ Carsten Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law* (2. bs., CUP 2019) 129–136.

¹⁵ Zamir (n 3) 400–405.

değerlendirilmesi gerektiği yoksa savaş suçu olarak mı nitelendirilebileceği sorusunun yeterince açıklığa kavuşturulamamasına yol açmaktadır¹⁶.

Bu çerçevede çalışmanın temel amacı, eğitim tesislerine yönelik saldırıların hangi koşullar altında uluslararası insancıl hukukun ihlali olmanın ötesine geçerek savaş suçu niteliği kazanabileceğini ortaya koymaktır¹⁷. Bu doğrultuda çalışma şu temel araştırma sorusuna odaklanmaktadır: Eğitim tesislerine yönelik saldırılar her durumda yalnızca bir ihlal midir, yoksa belirli şartlar altında uluslararası ceza hukuku bakımından savaş suçu olarak nitelendirilebilir mi?¹⁸ Bu soru, İran'ın Hürmüzgân eyaletinde yer alan Minab kentinde bir okula yönelik saldırının hukuki analizi üzerinden somutlaştırılmakta; böylece teorik tartışmalar ile somut uygulama arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır¹⁹.

Çalışma, metodolojik olarak normatif ve doktrinel bir yaklaşım benimsemektedir²⁰. Bu kapsamda uluslararası insancıl hukukun temel ilkeleri ile uluslararası ceza hukuku normları bütüncül bir yaklaşımla birlikte ele alınmaktadır²¹. İlgili uluslararası sözleşmeler, teamül kuralları ve yargı içtihatları sistematik biçimde incelenmektedir²². Böylece yalnızca normların teorik içeriği değil, aynı zamanda bu normların somut olaylara nasıl uygulanabileceği de değerlendirilmektedir²³.

Bu makalenin temel tezi, eğitim tesislerine yönelik saldırıların belirli koşullar altında savaş suçu teşkil edebileceği ve bu tür saldırıların süreklilik kazanmasının, sivil nesnelerin korunmasına ilişkin yerleşik normatif yapıyı aşındırdığıdır²⁴. Özellikle ayırım ve orantılılık ilkelerinin uygulanmasında ortaya çıkan belirsizlikler ile çift kullanımlı nesneler kavramının geniş yorumlanması, koruma rejiminin zayıflamasına neden olmaktadır²⁵. Bu bağlamda çalışma,

¹⁶ Robert Cryer ve diğerleri, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (4. bs., CUP 2019) 292–300.

¹⁷ Antonio Cassese, *International Criminal Law* (3. bs., OUP 2013) 210–218.

¹⁸ Cryer ve diğerleri (n 16) 292–300; Zamir (n 3) 405–410.

¹⁹ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras 30–36.

²⁰ Cryer ve diğerleri (n 16) 5–12.

²¹ Emily Crawford ve Alison Pert, *International Humanitarian Law* (2. bs., CUP 2020) 45–55.

²² Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *Customary International Humanitarian Law: Volume I – Rules* (CUP 2005) 3–8; *Prosecutor v Kupreškić* (Karar) ICTY-95-16-T (14 Ocak 2000) paras 520–527.

²³ Ambos (n 13) 45–52.

²⁴ ibid 102–110.

²⁵ Zamir (n 3) 405–410; ICRC (n 2) 11–15.

yalnızca mevcut hukuki durumu analiz etmekle yetinmemekte, aynı zamanda bu eğilimin uluslararası hukuk düzeni üzerindeki muhtemel uzun vadeli etkilerine de dikkat çekmektedir²⁶.

I. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

A. Uluslararası İnsancıl Hukukta Sivil Nesnelerin Korunması

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalar sırasında sivillerin ve sivil nesnelerin korunmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiş normatif bir sistemdir²⁷. Bu sistem, çatışan tarafların sınırsız bir hareket serbestisine sahip olmadığını ve belirli hukuki sınırlamalara tabi olduğunu esas almaktadır²⁸. Bu bağlamda, sivil nesnelerin korunmasına ilişkin kurallar, yalnızca insani kaygılara değil, aynı zamanda uluslararası hukukun yapısal bütünlüğüne de hizmet etmektedir²⁹.

Sivil nesne kavramı, uluslararası insancıl hukukun merkezî unsurlarından biridir³⁰. Genel kabul gören tanıma göre, askerî hedef niteliği taşımayan tüm nesneler sivil nesne olarak kabul edilmektedir³¹. Bu tanım, negatif bir yaklaşıma dayanmakta olup, bir nesnenin sivil olarak nitelendirilebilmesi için askerî hedef olarak sınıflandırılmaması yeterli görülmektedir³². Bu nedenle, sivil nesne kavramı oldukça geniş bir kapsama sahiptir ve eğitim tesisleri de bu kapsam içerisinde yer almaktadır³³.

Askerî hedef kavramı ise sivil nesne kavramının karşıtını oluşturmaktadır ve uluslararası insancıl hukukta daha dar bir çerçevede tanımlanmaktadır³⁴. Buna göre bir nesnenin askerî hedef olarak kabul edilebilmesi için iki temel kriterin birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir: birincisi, nesnenin doğası, konumu, amacı veya kullanımı itibarıyla askerî harekâta etkin bir katkı sağlaması;

²⁶ Sassöli (n 3) 374–380; Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras 45–50.

²⁷ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48; Sassöli (n 3) 186–189.

²⁸ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 51; Sassöli (n 3) 189–192.

²⁹ Helen Duffy, *The 'War on Terror' and the Framework of International Law* (2. bs., CUP 2021) 250–255; Sandesh Sivakumaran, *The Law of Non-International Armed Conflict* (2. bs., OUP 2021) 320–325.

³⁰ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48; Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *International Humanitarian Law and the Protection of Civilians in Armed Conflict*, para 2.

³¹ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(1); Noam Zamir, *Classification of Conflicts in International Humanitarian Law* (Edward Elgar 2017) 162–165.

³² Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (4. bs., CUP 2022) 91–95.

³³ Eğitime Yönelik Saldırılardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 20–27; UNESCO, *Protecting Education from Attack: A Legal and Policy Framework* (2021).

³⁴ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); ICRC (n 2) 11–15.

ikincisi ise, bu nesnenin tamamen veya kısmen imha edilmesinin belirli ve somut bir askerî avantaj sağlamasıdır³⁵. Bu iki koşulun birlikte gerçekleşmemesi hâlinde, ilgili nesne askerî hedef olarak değerlendirilemez ve sivil koruma rejimi kapsamında kalmaya devam eder³⁶.

B. Eğitim Tesislerinin Hukuki Statüsü

Eğitim tesislerinin hukuki statüsü de bu genel çerçeve içerisinde değerlendirilmektedir. Okullar, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları, kural olarak sivil nesne statüsüne sahiptir³⁷. Bu yapıların temel işlevi eğitim faaliyetleri olduğundan, doğrudan askerî amaçlara hizmet ettikleri varsayılmaz³⁸. Bununla birlikte, belirli durumlarda eğitim tesislerinin askerî amaçlarla kullanılması, bu yapıların statüsünde geçici bir değişikliğe yol açabilmektedir³⁹. Ancak bu tür bir dönüşümün hukuki olarak kabul edilebilmesi için, yukarıda belirtilen askerî hedef kriterlerinin somut ve açık bir şekilde karşılanması gerekmektedir⁴⁰. Aksi hâlde, eğitim tesislerinin hedef alınması uluslararası insancıl hukukun ihlali anlamına gelecektir⁴¹.

Uluslararası insancıl hukukun uygulanmasında belirleyici olan üç temel ilke bulunmaktadır: ayırım, orantılılık ve askerî gereklilik⁴². Ayırım ilkesi, çatışan tarafların siviller ile savaşçılar ve sivil nesneler ile askerî hedefler arasında her zaman ayırım yapmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ilke, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I No'lu Protokol'ün 48. maddesinde açık biçimde düzenlenmiş olup, sivil nüfusun ve sivil nesnelerin korunmasının temel dayanağını oluşturmaktadır⁴³. Ayrıca Ek I No'lu Protokol'ün 50. maddesi sivil nüfusun korunmasına ilişkin temel çerçeveyi ortaya koyarken, 52. maddesi askerî hedefler ile sivil nesneler arasındaki ayırımın hukuki temelini oluşturmaktadır⁴⁴.

³⁵ Dinstein (n 32) 97–103; Zamir (n 3) 390–395.

³⁶ William H Boothby, *The Law of Targeting* (OUP 2012) 150–160; Michael N Schmitt ve Louise Arimatsu, 'Attack Decision-Making and the Law of Armed Conflict' (2016) 94 *International Law Studies* 1, 25–30.

³⁷ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 52(1); UNESCO (n 33).

³⁸ Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), *International Humanitarian Law and the Protection of Schools and Education*, 20–22, *Eğitime Yönelik Saldırılar 2024* (n 8) 15–22.

³⁹ ICRC, *Guidelines on the Protection of Civilian Objects in Armed Conflict* (2020) paras 13–16; Sassòli (n 3) 203–205.

⁴⁰ Dinstein (n 32) 101–105; Zamir (n 3) 394–398.

⁴¹ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database* (2022 güncellemesi) Rules 7–10.

⁴² Schmitt (n 5) 120–128; Sassòli (n 3) 325–330.

⁴³ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48; Dinstein (n 32) 91–95.

⁴⁴ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 50, 52; Zamir (n 3) 392–395; ICRC (n 2) 11–15.

Bu nedenle söz konusu hükümler, eğitim tesislerinin hukuki statüsünün belirlenmesinde özel önem taşımaktadır.

Orantılılık ilkesi ise, meşru bir askerî hedefe yönelik saldırılarda dahi, beklenen askerî avantaj ile sivil zararlar arasında makul bir denge kurulmasını gerektirmektedir⁴⁵. Buna göre, bir saldırının yol açacağı sivil kayıplar, elde edilmesi beklenen askerî avantajla karşılaştırıldığında aşırı ise, söz konusu saldırı hukuka aykırı kabul edilmektedir⁴⁶. Bu ilke, özellikle karmaşık ve yoğun nüfuslu alanlarda yürütülen askerî operasyonlarda büyük önem taşımaktadır⁴⁷.

C. Temel İlkeler: Ayrım, Orantılılık ve Askerî Gereklilik

Askerî gereklilik ilkesi ise, çatışan tarafların yalnızca askerî bakımdan zorunlu olan hedeflere yönelmesini öngörmektedir⁴⁸. Bu ilke, mutlak bir serbestlik sağlamamakta, aksine diğer insancıl hukuk ilkeleriyle birlikte uygulanarak saldırıların sınırlarını belirlemektedir⁴⁹. Dolayısıyla askerî gereklilik, hiçbir durumda sivil nesnelere yönelik keyfi veya aşırı saldırıları meşrulaştıran bir gerekçe olarak ileri sürülemez⁵⁰.

Bu kavramsal ve hukuki çerçeve, eğitim tesislerine yönelik saldırıların değerlendirilmesinde temel bir değerlendirme zemini oluşturmaktadır⁵¹. Özellikle sivil nesne ile askerî hedef arasındaki ayrımın bulanıklaştığı durumlarda, yukarıda belirtilen ilkelerin titizlikle uygulanması gerekmektedir⁵². Aksi hâlde, koruma rejiminin zayıflaması ve uluslararası insancıl hukukun normatif gücünün aşınması kaçınılmaz hâle gelecektir⁵³. Bu nedenle eğitim tesislerinin askerî

⁴⁵ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 51(5)(b); ICRC (n 2) 16–18.

⁴⁶ Geoffrey S Corn ve Victor Hansen, *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach* (2. bs., Wolters Kluwer 2019) 210–220; Christopher Greenwood, 'The Law of Weaponry at the Start of the New Millennium' in Michael N Schmitt ve Leslie C Green (eds), *The Law of Armed Conflict: Into the Next Millennium* (Naval War College 1998) 185, 200–205.

⁴⁷ Sassòli (n 3) 210–215; Sivakumaran (n 10) 330–335.

⁴⁸ Dinstein (n 32) 24–30; ICRC, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts* (n 2) 15–16.

⁴⁹ Sassòli (n 3) 187–190; Sivakumaran (n 10) 318–322.

⁵⁰ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 51, 52; ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database* (n 41) Rules 14–15.

⁵¹ Nils Melzer, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction* (ICRC 2016) 180–190; Robin Geiß ve Anna Petrig, *The Use of Force in International Law: A Case-Based Approach* (OUP 2019) 300–310.

⁵² Dinstein (n 32) 140–145; Zamir (n 3) 398–402.

⁵³ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 30–36; Sivakumaran (n 10) 335–338.

hedef olarak değerlendirilmesine ilişkin istisnaların dar yorumlanması ve her somut olayda güçlü ve doğrulanabilir deliller aranması gerekmektedir.

II. EĞİTİM TESİSLERİNİN KORUNMASI VE İSTİSNALAR

A. Genel Koruma Rejimi

Uluslararası insancıl hukukta eğitim tesisleri, kural olarak sivil nesne statüsüne sahiptir ve bu nedenle doğrudan saldırılara karşı korunmaktadır⁵⁴. Bu koruma, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I No'lu Protokol'ün 48. ve 52. maddelerinde düzenlenen ayırım ilkesi ve sivil nesnelerin korunmasına ilişkin hükümlerden kaynaklanmaktadır. Okullar, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları, doğaları gereği askerî faaliyetlerle bağlantılı olmayan ve esas itibarıyla sivil nüfusa hizmet eden yapılar olarak kabul edilmektedir⁵⁵. Bu nedenle, bu tür tesislerin hedef alınması, hukuka aykırılık yönünde güçlü bir karine oluşturmaktadır.

B. Askerî Hedefe Dönüşüm

Bununla birlikte, bu koruma mutlak değildir ve belirli hukuki koşullara tabidir⁵⁶. Uluslararası insancıl hukukta kabul edilen temel prensiplerden biri, bir sivil nesnenin belirli koşullar altında askerî hedef hâline gelebileceğidir⁵⁷. Eğitim tesisleri de bu genel kuralın dışında değildir⁵⁸. Bir okulun askerî amaçlarla kullanılması, örneğin askerî birliklerin konuşlandırılması, silah depolama faaliyetleri veya operasyonel komuta merkezi olarak işlev görmesi gibi durumlarda, söz konusu tesisin statüsü geçici olarak değişebilmektedir⁵⁹. Ancak bu dönüşümün hukuken geçerli olabilmesi için, Ek I No'lu Protokol'ün 52(2). maddesinde öngörülen askerî hedef kriterlerinin açık, somut ve doğrulanabilir biçimde karşılanması gerekmektedir.

⁵⁴ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 52(1); ICRC (n 2).

⁵⁵ UNESCO (n 33); Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 18–25.

⁵⁶ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); ICRC (n 2) 11–15.

⁵⁷ Dinstein (n 32) 97–102; Zamir (n 3) 390–395.

⁵⁸ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 22–28; UNESCO (n 33).

⁵⁹ Sassòli (n 3) 203–206; ICRC (n 39).

C. Çift Kullanımlı Nesneler

Bu noktada özellikle “çift kullanımlı nesneler”⁶⁰ kavramı önem kazanmaktadır⁶¹. Çift kullanımlı nesneler, hem sivil hem de askerî amaçlarla kullanılabilen yapılar olarak tanımlanmaktadır⁶². Eğitim tesisleri, normal koşullarda sivil işlevlere sahip olmakla birlikte, belirli durumlarda askerî kullanıma konu olabildikleri için bu kategori içerisinde değerlendirilebilmektedir⁶³. Ancak bu durum, eğitim tesislerinin otomatik olarak meşru askerî hedef hâline geldiği anlamına gelmemektedir⁶⁴.

Aksine, çift kullanımlı nesnelerin hedef alınabilmesi, oldukça sınırlı ve istisnai koşullara bağlıdır⁶⁵. Bir nesnenin askerî hedef olarak nitelendirilebilmesi için, yalnızca potansiyel bir askerî kullanım ihtimali yeterli değildir⁶⁶. Somut ve mevcut bir askerî katkının bulunması ve bu katkının ortadan kaldırılmasının belirli ve doğrudan bir askerî avantaj sağlaması gerekmektedir. Bu kriterler, Ek I No’lu Protokol’ün 52(2). maddesinde yer alan askerî hedef tanımıyla da uyumludur. Bu bağlamda, varsayımsal veya dolaylı değerlendirmeler üzerinden sivil nesnelerin hedef alınması, uluslararası insancıl hukukun koruma mantığıyla bağdaşmamaktadır⁶⁷. Bu nedenle çift kullanımlı nesnelere ilişkin istisnaların dar yorumlanması ve şüphe hâlinde sivil kullanım karinesinin korunması gerekmektedir.

D. Dar ve Geniş Yorum Yaklaşımları

Bu çerçevede, çift kullanımlı nesnelerin yorumlanmasında iki farklı yaklaşım öne çıkmaktadır: dar yorum ve geniş yorum⁶⁸. Dar yorum yaklaşımına göre, bir nesnenin askerî hedef olarak kabul edilebilmesi için yukarıda belirtilen kriterlerin katı ve sınırlı bir şekilde uygulanması

⁶⁰ *Dual-Use Objects*.

⁶¹ Zamir (n 3) 392–395; ICRC (n 2) 11–15.

⁶² Dinstein (n 32) 105–108; Sassòli (n 3) 204–206.

⁶³ Eğitime Yönelik Saldırılarından Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 25–30; UNESCO (n 33).

⁶⁴ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No’lu Protokol (1977) m. 52(2); Sivakumaran (n 10) 326–330.

⁶⁵ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No’lu Protokol (1977) m. 52(2); ICRC (n 2) 11–15.

⁶⁶ Robert Kolb ve Richard Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts* (3. bs., Hart 2018) 145–155.

⁶⁷ ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database* (n 41) Rules 7–10; Sivakumaran (n 10) 327–332.

⁶⁸ Zamir (n 3) 395–399; ICRC (n 2) 11–15.

gerekmektedir⁶⁹. Bu yaklaşım, sivil koruma rejimini güçlendirmekte ve keyfi saldırıların önüne geçmeyi amaçlamaktadır⁷⁰.

Buna karşılık, geniş yorum yaklaşımı, askerî gereklilik ve operasyonel ihtiyaçlar çerçevesinde daha esnek bir değerlendirme yapılmasını savunmaktadır⁷¹. Bu yaklaşımda, potansiyel veya dolaylı askerî katkı ihtimalleri de dikkate alınabilmekte ve bu durum sivil nesnelerin daha kolay hedef hâline gelmesine yol açabilmektedir⁷². Ancak bu tür geniş yorumların, uluslararası insancıl hukukun temel ilkeleriyle, özellikle ayırım ve orantılılık ilkeleriyle ciddi bir gerilim içerisinde olduğu açıktır⁷³.

Eğitim tesisleri bağlamında bu gerilim daha da belirgin hâle gelmektedir⁷⁴. Bir okulun kısa süreli veya sınırlı bir askerî kullanımının, o yapının tamamen askerî hedef hâline geldiği şeklinde yorumlanması, sivil koruma rejiminin aşınmasına neden olabilecek tehlikeli bir eğilimdir⁷⁵. Bu nedenle, eğitim tesislerine ilişkin istisnaların dar yorumlanması ve şüphe hâlinde sivil kullanım karinesinin korunması gerekmektedir.

Dar yorum yaklaşımı, eğitim tesislerinin askerî hedef olarak değerlendirilmesini istisnai bir durum olarak kabul etmekte ve bu istisnanın yalnızca uluslararası insancıl hukukta kabul edilen objektif ölçütlerin birlikte gerçekleşmesi hâlinde uygulanabileceğini öngörmektedir. Bu yaklaşımın amacı, askerî hedef kavramının genişletici yorumlarla sivil nesnelerin korunmasını zayıflatmasını önlemek ve ayırım ilkesinin etkinliğini muhafaza etmektir⁷⁶.

Bu çerçevede, bir eğitim tesisinin askerî hedef olarak değerlendirilebilmesi için öncelikle söz konusu tesisin doğası, konumu, amacı veya fiilî kullanımı itibarıyla askerî harekâta etkin bir katkı

⁶⁹ Dinstein (n 32) 102–106; Sassòli (n 3) 204–207.

⁷⁰ ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database* (n 41) Rules 1 ve 7; Sivakumaran (n 10) 330–333.

⁷¹ Laurie R Blank ve Gregory P Noone, *International Law and Armed Conflict: Fundamental Principles and Contemporary Challenges in the Law of War* (2. bs., Wolters Kluwer 2019) 230–240; Michael N Schmitt, ‘Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance’ (2010) 50(4) *Virginia Journal of International Law* 795, 810–815.

⁷² Zamir (n 3) 390–394; Sassòli (n 3) 206–209.

⁷³ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No’lu Protokol (1977) m. 48, 51; Sivakumaran (n 10) 332–336.

⁷⁴ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırılar 2024* (n 8) 28–34; ICRC (n 2).

⁷⁵ Zamir (n 3) 395–397; Sassòli (n 3) 210–214.

⁷⁶ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No’lu Protokol (1977) m. 52(2); Dinstein (n 32) 97–103; Sassòli (n 3) 203–207; Zamir (n 3) 395–399.

(effective contribution to military action) sağlaması gerekir. Sadece gelecekte askerî amaçlarla kullanılabileceğine ilişkin varsayımlar veya dolaylı ihtimaller, bu şartın gerçekleştiğini göstermeye yeterli değildir⁷⁷.

İkinci olarak, eğitim tesisinin tamamen veya kısmen etkisiz hâle getirilmesi, olayın somut koşulları içerisinde belirli ve doğrudan bir askerî avantaj (definite military advantage) sağlamalıdır. Beklenen avantajın varsayımsal, belirsiz veya uzun vadeli olması, Ek I No'lu Protokol'ün 52(2). maddesi kapsamında askerî hedef niteliğinin kabulü için yeterli değildir⁷⁸.

Üçüncü olarak, bu iki koşulun gerçekleşip gerçekleşmediği, yalnızca teorik değerlendirmelerle değil, saldırının gerçekleştirildiği andaki fiilî durum esas alınarak her somut olay bakımından ayrı ayrı (case-by-case assessment) incelenmelidir. Bu değerlendirme yapılırken mevcut istihbarat verileri, yapının gerçek kullanım biçimi, operasyonel koşullar ve güvenilir deliller birlikte dikkate alınmalıdır⁷⁹.

Son olarak, uluslararası insancıl hukukun temel prensiplerinden biri olan sivil kullanım karinesi (civilian presumption) gereğince, eğitim tesisinin askerî amaçlarla kullanıldığı açık ve doğrulanabilir delillerle ortaya konulamadığı sürece, yapının sivil nesne statüsünü koruduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle geçici, sınırlı veya doğrulanmamış askerî kullanım iddiaları tek başına eğitim tesisinin koruma statüsünü ortadan kaldırmaz⁸⁰.

Dolayısıyla dar yorum yaklaşımı, eğitim tesislerinin korunmasını mutlaklaştırmamakta; ancak askerî hedef istisnasının uygulanmasını sıkı hukuki ölçütlere bağlayarak, uluslararası insancıl hukukun ayırım ve orantılılık ilkeleriyle uyumlu bir denge kurmaktadır. Böylece hem meşru askerî gerekliliklerin karşılanması hem de sivil nesnelerin korunmasına ilişkin normatif rejimin aşındırılmasının önlenmesi amaçlanmaktadır⁸¹.

⁷⁷ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); Sassòli (n 3) 203–207; Zamir (n 3) 395–399.

⁷⁸ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); Dinstein (n 32) 97–103; Boothby (n 36) 150–160.

⁷⁹ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); Zamir (n 3) 395–399; Prosecutor v Galić (Karar) ICTY-98-29-T (5 Aralık 2003) paras 50–61.

⁸⁰ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(3); ICRC, Customary International Humanitarian Law Database (n 41) Rule 7; Zamir (n 3) 395–399.

⁸¹ Sassòli (n 3) 325–330; Zamir (n 3) 395–399; ICRC, Customary International Humanitarian Law Database (n 41) Rules 1, 7.

Sonuç olarak, eğitim tesislerinin askerî hedef olarak değerlendirilmesi, uluslararası insancıl hukukun öngördüğü istisnai koşulların somut olay temelinde titizlikle incelenmesini gerektirmektedir. Dar yorum yaklaşımı, askerî gereklilik ile sivilin korunması arasında kurulması gereken dengeyi, objektif hukuki ölçütler aracılığıyla sağlamayı amaçlamakta; böylece eğitim tesislerine tanınan koruma rejiminin keyfî veya genişletici yorumlarla aşındırılmasını önlemektedir. Buna karşılık geniş yorum yaklaşımının benimsenmesi, askerî hedef kavramının sınırlarını belirsizleştirerek ayırım ilkesinin etkinliğini zayıflatma ve sivil nesnelere sağlanan korumayı daraltma riskini beraberinde getirmektedir⁸².

III. SAVAŞ SUÇUNUN UNSURLARI VE ULUSLARARASI İÇTİHAT

Uluslararası ceza hukuku bağlamında savaş suçlarının tespiti, yalnızca uluslararası insancıl hukukun ihlalinin ortaya konulmasıyla sınırlı değildir⁸³. Bir fiilin savaş suçu olarak nitelendirilebilmesi için, ilgili eylemin hem maddi unsur hem de manevi unsur bakımından belirli kriterleri karşılması gerekmektedir⁸⁴. Bu çerçevede, sivil nesnelere yönelik saldırıların hukuki niteliğinin belirlenmesi, normatif kuralların soyut düzeyde tespitiyle yetinmeyip, bu kuralların somut olaylara nasıl uygulanacağını ortaya koyan çok katmanlı bir analizi gerekli kılmaktadır⁸⁵.

A. Maddi Unsur

Savaş suçlarının maddi unsuru, uluslararası ceza hukukunda yasaklanan bir fiilin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir⁸⁶. Sivil nesnelere yönelik saldırılar bakımından bu unsur, özellikle Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 8. maddesi çerçevesinde önem kazanmaktadır⁸⁷. Buna göre, sivil nesnelere karşı kasten yöneltilen saldırılar, belirli şartlar altında doğrudan savaş suçu kapsamında değerlendirilebilmektedir⁸⁸.

⁸² Eğitime Yönelik Saldırılarından Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 35–40; Sivakumaran (n 10) 334–338.

⁸³ Roma Statüsü m. 8; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (2011, 2020 güncellemesi).

⁸⁴ Cryer ve diğerleri (n 16) 280–290; Cassese (n 17) 220–230.

⁸⁵ Stahn (n 14) 210–220; Cryer ve diğerleri (n 16) 325–330.

⁸⁶ Ambos (n 13) 104–110; Gerhard Werle ve Florian Jessberger, *Principles of International Criminal Law* (4. bs., OUP 2020) 278–282.

⁸⁷ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elements 1–3.

⁸⁸ Stahn (n 14) 214–220; Cryer ve diğerleri (n 16) 327–332.

Bu bağlamda maddi unsurun tespiti bakımından en az üç temel unsurun birlikte ortaya konulması gerekmektedir⁸⁹. İlk olarak, saldırının yöneldiği hedefin sivil nesne niteliğinde olması gerekir⁹⁰. Eğitim tesisleri gibi yapılar, kural olarak bu kategori içerisinde yer almaktadır⁹¹. İkinci olarak, söz konusu nesnenin saldırı anında askerî hedef niteliği kazanmamış olması gerekir⁹². Üçüncü olarak ise, fiilen bir saldırı eyleminin gerçekleştirilmiş olması aranır⁹³. Bu üç unsurdan herhangi birinin eksikliği, fiilin savaş suçu olarak nitelendirilmesini hukuken tartışmalı hâle getirebilir⁹⁴. Dolayısıyla maddi unsur analizi, yalnızca saldırının varlığına değil, aynı zamanda hedefin niteliğine ve saldırı anındaki somut koşullara da bağlıdır⁹⁵.

Uluslararası ceza yargılamalarında bu unsurun nasıl yorumlandığı, özellikle Uluslararası Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi (ICTY) içtihatlarında açık biçimde görülmektedir.⁹⁶ Örneğin *Prosecutor v Galić* davasında, Saraybosna'daki sivillere yönelik saldırılar değerlendirilmiş ve mahkeme, sivil hedeflerin kasıtlı olarak hedef alınmasının savaş suçu teşkil ettiğini açık biçimde ortaya koymuştur⁹⁷. Ancak bu kararın asıl önemi, yalnızca sivil hedeflere saldırının yasak olduğunu tekrar etmesinde değil, hedefin fiilî niteliğinin tespitinde somut koşulların merkezi rolünü vurgulamasında yatmaktadır⁹⁸. Mahkeme, bir hedefin sivil olup olmadığının soyut varsayımlarla değil, fiilî bağlam üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur⁹⁹. Bu yönüyle *Galić* kararı, maddi unsur analizinde hedefin gerçek niteliğinin belirleyici olduğunu teyit etmektedir¹⁰⁰.

Benzer şekilde *Prosecutor v Kordić and Čerkez* davasında, sivil yerleşim alanlarına yönelik sistematik saldırılar incelenmiş ve sivil nesnelerin korunmasına ilişkin normların ihlalinin belirli

⁸⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8; Ambos (n 13) 105–110.

⁹⁰ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(1); Dinstein (n 32) 91–95.

⁹¹ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 20–25; UNESCO (n 33).

⁹² Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); Sassòli (n 3) 203–206.

⁹³ Guénaél Mettraux, *International Crimes: Law and Practice, Volume I* (OUP 2020) 300–310; Alexander Zahar ve Göran Sluiter, *International Criminal Law: A Critical Introduction* (OUP 2008) 180–190.

⁹⁴ Werle ve Jessberger (n 86) 280–285.

⁹⁵ Sivakumaran (n 10) 330–334; ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database* (n 41) Rules 7–10.

⁹⁶ Cryer ve diğerleri (n 16) 340–345; Stahn (n 14) 220–225.

⁹⁷ *Prosecutor v Galić* (Karar) ICTY-98-29-T (5 Aralık 2003) paras 50–61, 133–140.

⁹⁸ Dinstein (n 32) 96–99.

⁹⁹ *Prosecutor v Galić* (n 97) paras 51–58.

¹⁰⁰ Sassòli (n 3) 205–207; Zamir (n 3) 393–396.

koşullar altında doğrudan savaş suçu oluşturduğu kabul edilmiştir¹⁰¹. Bu karar da, maddi unsurun yalnızca saldırı eyleminin gerçekleşmesiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda saldırının yöneldiği nesnenin sivil karakterinin hukukten korunmaya değer olup olmadığının dikkatle incelenmesi gerektiğini göstermektedir¹⁰². Dolayısıyla uluslararası içtihat, maddi unsurun tespitinde iki aşamalı bir analizi gerekli kılmaktadır: önce hedefin niteliği belirlenmekte, ardından saldırının bu niteliğe rağmen gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği incelenmektedir¹⁰³.

Bu çerçevede, eğitim tesislerine yönelik saldırıların maddi unsur bakımından değerlendirilmesinde temel mesele, söz konusu yapının saldırı anında sivil niteliğini koruyup korumadığının belirlenmesidir¹⁰⁴. Eğer okul veya eğitim kurumu somut ve doğrulanabilir biçimde askerî hedefe dönüşmemişse, ona yönelik saldırının maddi unsur bakımından savaş suçunun maddi unsurunu karşıladığı sonucuna ulaşmak mümkün hâle gelmektedir¹⁰⁵.

B. Manevi Unsur

Savaş suçlarının oluşumu bakımından yalnızca fiilin gerçekleşmiş olması yeterli değildir; failin zihinsel durumu da belirleyici rol oynamaktadır¹⁰⁶. Uluslararası ceza hukukunda manevi unsur, genel olarak kast¹⁰⁷ ve bilgi¹⁰⁸ unsurlarıyla ilişkilendirilmekte; bazı bağlamlarda ise bilinçli kayıtsızlık veya ağır ihmale yakın durumlar, özellikle sivil zararların öngörülebilirliği bakımından tartışma konusu olmaktadır¹⁰⁹. Bu nedenle, sivil nesnelere yönelik saldırıların hukuki değerlendirilmesinde manevi unsur, çoğu zaman maddi unsur kadar kritik bir rol oynamaktadır¹¹⁰.

¹⁰¹ *Prosecutor v Kordić and Čerkez* (Karar) ICTY-95-14/2-T (26 Şubat 2001) paras 346–352; Cryer ve diğerleri (n 16) 345–350.

¹⁰² Stahn (n 14) 222–226; Dinstein (n 32) 97–100.

¹⁰³ Sassòli (n 3) 205–208; Zamir (n 3) 395–399.

¹⁰⁴ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 52(1)– (2); ICRC (n 2).

¹⁰⁵ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elements 1–2; Ambos (n 13) 108–112.

¹⁰⁶ Roma Statüsü m. 30; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), element 3.

¹⁰⁷ *intent*.

¹⁰⁸ *Knowledge*.

¹⁰⁹ Eugene Kontorovich, ‘The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction’s Hollow Foundation’ (2004) 45 *Harvard International Law Journal* 183, 200–210; Shane Darcy, *Collective Responsibility and Accountability under International Law* (Transnational 2007) 140–150.

¹¹⁰ Stahn (n 14) 225–230; Cryer ve diğerleri (n 16) 332–336.

Sivil nesnelere yönelik saldırılar bağlamında, failin hedefin sivil niteliğini bilmesi veya en azından mevcut koşullar altında bu niteliği makul olarak öngörebilecek durumda olması önem taşımaktadır¹¹¹. Burada doğrudan kast ile bilgiye dayalı sorumluluk arasındaki ayrım öne çıkmaktadır¹¹². Doğrudan kast hâlinde fail, sivil bir hedefi bilerek ve isteyerek hedef almaktadır. Ancak uluslararası ceza hukuku uygulamasında, yalnızca açık niyet değil, aynı zamanda mevcut koşullar altında sivil zararın öngörülebilirliği de dikkate alınmaktadır¹¹³. Bu nedenle manevi unsurun tespitinde, failin elindeki bilgi, operasyonel bağlam, hedef tespit süreçleri ve saldırının icra edildiği koşullar birlikte değerlendirilmelidir¹¹⁴.

Bu bağlamda *Prosecutor v Kupreškić* davası özel önem taşımaktadır¹¹⁵. Mahkeme, özellikle orantısız saldırılar bağlamında failin zihinsel durumunu değerlendirirken, sivil zararların öngörülebilir olup olmadığına dikkat çekmiştir¹¹⁶. Kararın ortaya koyduğu temel ilke, failin yalnızca fiilî sonucu istemesinin değil, aynı zamanda mevcut koşullar altında ortaya çıkması yüksek derecede muhtemel sivil zararları göz ardı ederek hareket etmesinin de sorumluluk bakımından önem taşıdığıdır¹¹⁷. Bu karar, manevi unsur analizinde öngörülebilirlik unsurunun ikincil değil, belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir¹¹⁸. Başka bir ifadeyle, sivil kayıpların veya sivil nesnelere yönelik zararın makul olarak öngörülebilir olduğu durumlarda, failin bu riski bilinçli biçimde görmezden gelmesi, savaş suçu değerlendirmesinde belirleyici olabilir¹¹⁹.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin *Prosecutor v Ntaganda* kararında ise, sivil hedeflere yönelik saldırılarda failin bilgi düzeyi ve niyeti daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır¹²⁰. Mahkeme, hedefin niteliğine ilişkin bilginin belirlenmesinde operasyonel bağlamın, istihbarat verilerinin, emir-komuta ilişkilerinin ve saldırının icra edildiği şartların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır¹²¹. Bu yaklaşım, manevi unsurun soyut bir psikolojik varsayıma

¹¹¹ Roma Statüsü m. 30; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elements 2–3.

¹¹² Ambos (n 13) 122–128; Werle ve Jessberger (n 86) 292–296.

¹¹³ *Prosecutor v Kupreškić* (Karar) ICTY-95-16-T (14 Ocak 2000) paras 524–526; Stahn (n 14) 228–232.

¹¹⁴ Cryer ve diğerleri (n 16) 333–336; Sivakumaran (n 10) 338–342.

¹¹⁵ *Prosecutor v Kupreškić* (n 22) paras 524–526; Cryer ve diğerleri (n 16) 333–336.

¹¹⁶ *Prosecutor v Kupreškić* (n 22) paras 526–528.

¹¹⁷ Stahn (n 14) 228–232; Ambos (n 13) 124–129.

¹¹⁸ Werle ve Jessberger (n 86) 293–296.

¹¹⁹ Sivakumaran (n 10) 339–343; Zamir (n 3) 397–400.

¹²⁰ *Prosecutor v Ntaganda* (Karar) ICC-01/04-02/06 (8 Temmuz 2019) paras 697–703; Stahn (n 14) 231–235.

¹²¹ *Prosecutor v Ntaganda* (n 120) paras 698–701.

indirgenemeyeceğini, somut olayın maddi koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir¹²².

Bu noktada ispat eşiği¹²³, yani failin bilgi ve kast düzeyinin hangi deliller üzerinden ortaya konulacağı meselesi de önem kazanmaktadır¹²⁴. Uluslararası ceza hukuku bakımından manevi unsurun tespiti çoğu zaman doğrudan itiraf veya açık emirlerle değil, olayın bütünü içinden çıkarılan dolaylı göstergelerle yapılmaktadır¹²⁵. Hedefin açık sivil niteliği, saldırının yoğunluğu, saldırı öncesindeki istihbarat olanakları, alternatif araçların mevcut olup olmadığı ve sivil zararların açık biçimde öngörülebilir olması gibi unsurlar, failin zihinsel durumunun değerlendirilmesinde belirleyici rol oynayabilmektedir¹²⁶. Bu nedenle manevi unsur analizi, yalnızca “fail ne düşündü?” sorusuna değil, aynı zamanda “failin neyi bilmesi veya öngörmesi beklenirdi?” sorusuna da cevap vermelidir¹²⁷.

C. Uluslararası İçtihat

Uluslararası mahkeme içtihatları, savaş suçlarının unsurlarının yorumlanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır¹²⁸. ICTY ve ICC kararları, hem maddi unsur hem de manevi unsurun nasıl uygulanması gerektiğini yalnızca örneklemekle kalmamakta, aynı zamanda bu unsurların hangi hukuki ölçütler üzerinden yorumlanması gerektiğini de ortaya koymaktadır¹²⁹. Bu nedenle, eğitim tesislerine yönelik saldırıların hukuki niteliğinin değerlendirilmesinde uluslararası içtihat yalnızca destekleyici bir referans değil, aynı zamanda analitik bir çerçeve işlevi görmektedir¹³⁰.

Örneğin *Prosecutor v Strugar* davasında, Dubrovnik’in tarihî ve sivil yapılarının hedef alınması incelenmiş ve mahkeme, kültürel ve sivil nitelikli yapıların korunmasına ilişkin normların ihlalini açık biçimde savaş suçu olarak nitelendirmiştir¹³¹. Bu kararın önemi, sivil nesnelerin

¹²² Mark A Drumbl, *Atrocity, Punishment, and International Law* (CUP 2007) 95–105; Leena Grover, *Interpreting Crimes in the Rome Statute of the International Criminal Court* (CUP 2013) 180–190.

¹²³ *evidentiary threshold*.

¹²⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elements 1–3; Ambos (n 13) 130–135.

¹²⁵ *Prosecutor v Ntaganda* (n 120) paras 700–703; Cryer ve diğerleri (n 16) 334–338.

¹²⁶ *Prosecutor v Kupreškić* (n 22) paras 524–528; Sivakumaran (n 10) 340–345.

¹²⁷ Werle ve Jessberger (n 86) 295–299; Stahn (n 14) 233–236.

¹²⁸ Stahn (n 14) 218–223; Cryer ve diğerleri (n 16) 339–345.

¹²⁹ *Prosecutor v Galić* (n 97); *Prosecutor v Ntaganda* (n 120).

¹³⁰ Ambos (n 13) 135–140; Werle ve Jessberger (n 86) 300–305.

¹³¹ *Prosecutor v Strugar* (Karar) ICTY-01-42-T (31 Ocak 2005) paras 282–295; Cryer ve diğerleri (n 16) 346–350.

korunmasının yalnızca fiziksel işlevleriyle sınırlı görülmemesi gerektiğini ortaya koymasındadır¹³². Mahkeme, sivil niteliğin, yapının toplumsal ve hukuki işleviyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini teyit etmiştir¹³³. Bu yaklaşım, eğitim tesisleri bakımından da önemlidir; zira okullar yalnızca binalar değil, aynı zamanda sivil yaşamın ve kamusal düzenin taşıyıcı kurumlarıdır¹³⁴.

Benzer biçimde *Prosecutor v Al Mahdi* kararında, kültürel miras niteliğindeki sivil yapıların kasıtlı biçimde hedef alınması savaş suçu olarak kabul edilmiştir¹³⁵. Her ne kadar bu dava doğrudan eğitim tesisleriyle ilgili olmasa da, sivil nesnelerin korunmasına ilişkin genel yaklaşımı ortaya koyması bakımından önemlidir¹³⁶. Bu karar, korunmaya değer sivil yapıların hedef alınmasının uluslararası ceza hukuku bakımından münferit bir ihlal değil, normatif düzeni zedeleyen ağır bir fiil olarak değerlendirildiğini göstermektedir¹³⁷. Bu yaklaşım, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin normatif temeli güçlendirmektedir¹³⁸.

ICTY ve ICC içtihatları birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası ceza hukukunun sivil nesnelerin korunmasına ilişkin yaklaşımının giderek daha yapılandırılmış ve normatif bir nitelik kazandığı görülmektedir¹³⁹. Bununla birlikte, özellikle çift kullanımlı nesneler bağlamında ortaya çıkan belirsizlikler, bu normların uygulanmasını zorlaştırmaktadır¹⁴⁰. Tam da bu nedenle, eğitim tesislerine yönelik saldırıların değerlendirilmesinde hem maddi unsur hem de manevi unsurun ayrı ayrı değil, birbirini tamamlayan unsurlar olarak dikkatli ve çok boyutlu bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir¹⁴¹.

¹³² Dinstein (n 32) 110–114.

¹³³ *Prosecutor v Strugar* (n 131) paras 282–289.

¹³⁴ UNESCO (n 33); Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 22–27.

¹³⁵ *Prosecutor v Al Mahdi* (Hüküm ve Ceza Kararı) ICC-01/12-01/15 (27 Eylül 2016) paras 14–20, 46–50; Stahn (n 14) 238–242.

¹³⁶ Cryer ve diğerleri (n 16) 350–353.

¹³⁷ Kevin Jon Heller, *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law* (OUP 2011) 250–260; Diane F Orentlicher, *Some Kind of Justice: The ICTY's Impact in Bosnia and Serbia* (OUP 2018) 120–130.

¹³⁸ UNESCO (n 33); Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 25–30.

¹³⁹ Stahn (n 14) 220–230; Ambos (n 13) 135–140.

¹⁴⁰ Zamir (n 3) 390–395; Sassòli (n 3) 206–210.

¹⁴¹ Cryer ve diğerleri (n 16) 336–340; Werle ve Jessberger (n 86) 298–302.

Sonuç olarak, savaş suçunun unsurlarına ilişkin teorik çerçeve ile uluslararası içtihat birlikte değerlendirildiğinde, sivil nesnelere yönelik saldırıların hukuki niteliğinin yalnızca soyut normlar üzerinden değil, somut olay bağlamı içinde belirlenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır¹⁴². Bu teorik ve içtihadi çerçeve, eğitim tesislerine yönelik somut saldırıların hukuki nitelendirilmesinde temel bir analitik zemin sunmakta olup, özellikle Minab olayının değerlendirilmesinde belirleyici bir referans noktası oluşturmaktadır¹⁴³.

IV. MİNAB OLAYININ HUKUKİ ANALİZİ

Minab olayı, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku bakımından eğitim tesislerine yönelik saldırıların hukuki sonuçlarının değerlendirilmesi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bununla birlikte, böyle bir değerlendirmenin sağlıklı biçimde yapılabilmesi; öncelikle olayın olgusal arka planının ortaya konulmasını, çatışmanın hukuki niteliğinin belirlenmesini ve hedef alınan yapının saldırı anındaki statüsünün açıklığa kavuşturulmasını gerektirmektedir¹⁴⁴.

Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde ilk olarak olayın olgusal arka planı ortaya konulacak, ardından çatışmanın hukuki niteliği ile uygulanabilir uluslararası insancıl hukuk kuralları değerlendirilecektir. Daha sonra hedef alınan eğitim tesisine ilişkin askerî kullanım iddiaları ve bu iddiaların hukuki değeri incelenecek; eğitim tesislerinin uluslararası insancıl hukuk bakımından sahip olduğu koruma statüsü ele alınacaktır¹⁴⁵.

Bunu takiben olay, uluslararası ceza hukukunun maddi ve manevi unsurları bakımından değerlendirilecek; özellikle Roma Statüsü hükümlerinin uygulanabilirliği ve somut olay bakımından ortaya çıkabilecek hukuki sonuçlar tartışılacaktır. Son olarak ise olayın eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin uluslararası rejim üzerindeki normatif etkileri ve bu alandaki olası gelişim alanları değerlendirilecektir¹⁴⁶.

¹⁴² Stahn (n 14) 230–235; Ambos (n 13) 140–145.

¹⁴³ *Prosecutor v Ntaganda* (n 120); *Prosecutor v Galić* (n 97).

¹⁴⁴ Sassòli (n 3) 325–330; Dinstein (n 32) 91–95.

¹⁴⁵ Zamir (n 31) 162–165; ICRC (n 2) 11–15; UNESCO (n 33).

¹⁴⁶ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83); Ambos (n 13) 95–104; Stahn (n 14) 129–136.

A. Olayın Olgusal Arka Planı

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Minab olayı, İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasında meydana gelen askerî çatışmalar sırasında gerçekleşmiştir. Olay, 28 Şubat 2026 tarihinde İran'ın Hürmüzgan Eyaleti sınırları içerisinde bulunan Minab kentinde meydana gelmiştir. Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'na yakın stratejik konumu nedeniyle bölgesel önem taşıyan Minab, olay tarihinde çatışmaların etkilerinin hissedildiği yerleşim merkezlerinden biri hâline gelmiştir¹⁴⁷.

İnceleme konusu saldırıda, Minab'da bulunan Şecere-i Tayyibe İlkokulu hedef alınmıştır. Mevcut bilgilere göre saldırı sonucunda toplam 168 kişi hayatını kaybetmiş olup bunların 120'sini okulda bulunan çocuk öğrenciler oluşturmaktadır. Hayatını kaybeden öğrencilerin 73'ünün erkek, 47'sinin ise kız öğrenci olduğu bildirilmektedir. Mevcut veriler, hedef alınan yapının olay tarihinde esas itibarıyla eğitim faaliyeti yürütmek amacıyla kullanılan bir okul binası olduğunu göstermektedir¹⁴⁸.

Mevcut bilgilere göre saldırı, çatışmaların ilk saatlerinde okul binasını hedef alan bir saldırı sonucunda meydana gelmiştir. Saldırının niteliği, hedef seçimine ilişkin koşullar ve saldırı anındaki olgusal durum, olayın uluslararası insancıl hukuk bakımından değerlendirilmesinde belirleyici önem taşımaktadır¹⁴⁹.

Bununla birlikte, olayın uluslararası insancıl hukuk bakımından ortaya çıkardığı temel tartışma, hedef alınan eğitim tesisinin saldırı anındaki hukuki statüsüne ilişkindir. Zira silahlı çatışma hukukunda bir nesnenin korunma düzeyi yalnızca olağan işlevine göre değil, aynı zamanda saldırı anındaki fiili kullanımına göre belirlenmektedir. Bu nedenle olayın değerlendirilmesinde yalnızca saldırının gerçekleşmiş olması değil, aynı zamanda okulun askerî amaçlarla kullanıldığına ilişkin herhangi bir iddianın bulunup bulunmadığı, böyle bir iddia mevcut ise bunun hangi olgusal temellere dayandığı ve söz konusu iddiaların doğrulanabilirliği de önem taşımaktadır¹⁵⁰.

Bu bağlamda Minab olayının hukuki değerlendirilmesi bakımından dört temel mesele ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, olayın meydana geldiği çatışmanın hukuki niteliğinin belirlenmesidir.

¹⁴⁷ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras 21–27.

¹⁴⁸ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 20–30; UNESCO (n 33).

¹⁴⁹ Dinstei (n 32) 91–95; Sassöli (n 3) 325–330.

¹⁵⁰ Zamir (n 3) 392–395; ICRC (n 2) 11–15; Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2).

İkincisi, hedef alınan eğitim tesisinin saldırı anındaki fiilî kullanım biçiminin tespit edilmesidir. Üçüncüsü, saldırıyı gerçekleştiren tarafın sahip olduğu bilginin kapsamı ve güvenilirliğinin değerlendirilmesidir. Son olarak ise elde edilen olgusal verilerin uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku kuralları çerçevesinde nasıl nitelendirileceğinin ortaya konulması gerekmektedir¹⁵¹.

Bu nedenle aşağıdaki bölümlerde öncelikle çatışmanın hukuki niteliği ve uygulanabilir hukuk kuralları incelenecek; ardından eğitim tesisine ilişkin askerî kullanım iddiaları, hedef alınan yapının hukuki statüsü ve olayın uluslararası ceza hukuku bakımından sonuçları değerlendirilecektir¹⁵².

B. Çatışmanın Hukuki Niteliği ve Uygulanabilir Hukuk

Minab olayının hukuki değerlendirilmesinde belirlenmesi gereken ilk mesele, olayın hangi tür silahlı çatışma bağlamında meydana geldiğidir. Zira uluslararası insancıl hukukta uygulanacak kurallar ve özellikle uluslararası ceza hukuku bakımından başvurulacak savaş suçu hükümleri, çatışmanın uluslararası silahlı çatışma mı yoksa uluslararası olmayan silahlı çatışma mı olduğuna göre farklılık gösterebilmektedir¹⁵³.

Somut olayda çatışmanın taraflarının İran ve Amerika Birleşik Devletleri gibi iki devlet olması nedeniyle, Minab olayının uluslararası silahlı çatışma kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Uluslararası insancıl hukukta uluslararası silahlı çatışma, kural olarak iki veya daha fazla devlet arasında silahlı kuvvet kullanımının ortaya çıktığı durumlarda söz konusu olur. Bu nedenle Minab olayında çatışmanın taraflarının devletler olması, uygulanabilir hukuk bakımından belirleyici önem taşımaktadır¹⁵⁴.

Bu tespit, Roma Statüsü hükümlerinin uygulanabilirliği bakımından da önemlidir. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesi, uluslararası silahlı çatışmalarda sivil nesnelere yönelik kasten gerçekleştirilen saldırıları savaş suçu kapsamında

¹⁵¹ Zamir (n 31) 162–165; Ambos (n 13) 95–104; Stahn (n 14) 129–136.

¹⁵² Sassòli (n 3) 325–330; Dinstein (n 32) 91–95; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83).

¹⁵³ Zamir (n 31) 162–165; Sivakumaran (n 10) 412–418.

¹⁵⁴ Sivakumaran (n 10) 320–325; Dinstein (n 32) 91–95.

düzenlemektedir. Eğitim tesisleri de kural olarak sivil nesne niteliğinde olduğundan, Minab olayının hukuki değerlendirilmesinde bu hüküm özel önem taşımaktadır¹⁵⁵.

Bu noktada Roma Statüsü'nün 8(2)(d) maddesine de değinmek gerekir. Anılan hüküm, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin düzenlemeler kapsamında uygulanmaktadır. Ancak somut olayda çatışmanın iki devlet arasında gerçekleşmiş olması nedeniyle, Minab olayının değerlendirilmesinde esas alınması gereken hüküm Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesidir. Bu nedenle olayın hukuki niteliği ile Roma Statüsü hükümlerinin uygulanabilirliği arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır¹⁵⁶.

Uygulanabilir hukuk bakımından değerlendirme yalnızca Roma Statüsü ile sınırlı değildir. Uluslararası insancıl hukukun temel ilkeleri olan ayırım, orantılılık ve saldırı sırasında gerekli önlemleri alma yükümlülüğü de olayın hukuki analizinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu çerçevede, sivil nesnelerin korunmasına ilişkin kurallar; Cenevre Sözleşmeleri, Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I No'lu Protokol ve teamülî uluslararası insancıl hukuk kuralları ışığında birlikte değerlendirilmelidir¹⁵⁷. Özellikle Ek I No'lu Protokol'ün 48. maddesinde düzenlenen ayırım ilkesi, 50. maddesinde yer alan sivillerin korunmasına ilişkin hükümler ve 52. maddesinde düzenlenen sivil nesnelerin korunmasına ilişkin kurallar, Minab olayının hukuki değerlendirilmesinde doğrudan uygulanabilir niteliktedir¹⁵⁸.

Bu bağlamda eğitim tesislerinin hukuki statüsü bakımından başlangıç noktası, bu yapıların kural olarak sivil nesne niteliğinde olduğudur. Bir eğitim tesisinin askerî hedef olarak değerlendirilebilmesi, ancak saldırı anında somut, güncel ve doğrulanabilir bir askerî kullanımın varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla Minab olayında uygulanabilir hukuk, hem çatışmanın uluslararası niteliğini hem de hedef alınan yapının saldırı anındaki fiilî kullanımını birlikte değerlendirmeyi gerektirmektedir¹⁵⁹.

Sonuç olarak Minab olayının hukuki analizi bakımından uygulanacak temel çerçeve, uluslararası silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası insancıl hukuk kuralları ile Roma Statüsü'nün

¹⁵⁵ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83); Ambos (n 13) 108–112.

¹⁵⁶ Roma Statüsü m. 8(2)(d); Zamir (n 31) 162–165; Ambos (n 13) 122–128.

¹⁵⁷ ICRC (n 41) Rules 22–24.

¹⁵⁸ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 50, 52; ICRC (n 41) 3–8; Dinstein (n 32) 91–95.

¹⁵⁹ Zamir (n 3) 392–395; ICRC (n 2) 11–15; UNESCO (n 33).

sivil nesnelere yönelik saldırılara ilişkin hükümlerinden oluşmaktadır. Bu çerçeve belirlendikten sonra, sonraki aşamada hedef alınan okulun askerî amaçlarla kullanıldığına ilişkin herhangi bir iddianın bulunup bulunmadığı ve böyle bir iddia mevcutsa bunun hukuki değerinin ne olduğu ayrıca incelenecektir¹⁶⁰.

C. Askerî Kullanım İddiasının Değerlendirilmesi

Minab olayının hukuki değerlendirilmesinde cevaplandırılması gereken temel sorulardan biri, hedef alınan eğitim tesisinin saldırı anında askerî amaçlarla kullanılıp kullanılmadığıdır. Zira uluslararası insancıl hukukta bir nesnenin hukuki statüsünün belirlenmesinde yalnızca yapının niteliği değil, aynı zamanda saldırı anındaki fiilî kullanım biçimi de önem taşımaktadır¹⁶¹.

Bu nedenle öncelikle, hedef alınan Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun askerî amaçlarla kullanıldığına ilişkin herhangi bir iddianın bulunup bulunmadığının ortaya konulması gerekir. Bir eğitim tesisinin askerî üs, mühimmat deposu, komuta merkezi veya askerî operasyonlara doğrudan katkı sağlayan başka bir amaçla kullanıldığı yönündeki iddialar, ancak somut ve doğrulanabilir olgularla desteklendiği ölçüde hukuki değerlendirmede dikkate alınabilir¹⁶².

Somut olay bakımından saldırıyı gerçekleştiren tarafın, hedef alınan okulun askerî amaçlarla kullanıldığına ilişkin açık ve doğrudan bir iddia ortaya koyup koymadığının ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Zira uluslararası insancıl hukuk bakımından bir nesnenin askerî hedef olarak nitelendirilebilmesi, yalnızca genel güvenlik değerlendirmelerine değil, doğrulanabilir ve operasyonel öneme sahip olgusal verilere dayanmalıdır¹⁶³.

Mevcut kaynaklar incelendiğinde, saldırıyı gerçekleştiren tarafın hedef alınan okulun askerî amaçlarla kullanıldığına ilişkin açık bir iddia ortaya koyduğu görülmemektedir. Bununla birlikte bazı açıklamalarda okulun aktif bir askerî tesisin bulunduğu bölgede yer aldığı veya bu tesisle ilişkili olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu tür açıklamalar, kendi başına eğitim tesisinin askerî üs, mühimmat deposu veya komuta merkezi olarak kullanıldığını göstermemektedir. Bir yapının askerî

¹⁶⁰ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, Elements of Crimes (n 83); Sassöli (n 3) 325–330; Dinstein (n 32) 110–114.

¹⁶¹ Zamir (n 3) 392–395; ICRC (n 2) 11–15.

¹⁶² Boothby (n 36) 150–160; Schmitt ve Arimatsu (n 36) 25–30.

¹⁶³ Dinstein (n 32) 97–103; Zamir (n 3) 390–395.

bir tesise yakın konumda bulunması ya da çevresinde askerî faaliyetlerin yürütülmesi, tek başına o yapının hukuki statüsünü değiştiren bir unsur olarak kabul edilemez¹⁶⁴.

Bu bağlamda belirtilmelidir ki, uluslararası insancıl hukuk bakımından varsayımlar, ihtimaller veya genel güvenlik değerlendirmeleri tek başına bir sivil nesnenin hukuki statüsünü değiştirmeye yeterli değildir. Bir yapının askerî hedef hâline geldiğinin kabul edilebilmesi için, söz konusu kullanımın somut, güncel ve saldırı anıyla bağlantılı biçimde ortaya konulması gerekir. Bu nedenle askerî hedef istisnalarının dar yorumlanması ve şüphe hâlinde sivil kullanım karinesinin korunması gerekmektedir. Aksi yaklaşım, koruma rejiminin istisnalarını genişleterek sivil nesnelere tanınan korumanın fiilen zayıflamasına yol açabilir¹⁶⁵.

Bu nedenle Minab olayı bakımından belirleyici mesele, askerî kullanım iddiasının ileri sürülüp sürülmediğinden ziyade, böyle bir iddianın yeterli ve güvenilir delillerle desteklenip desteklenmediğidir. Mevcut veriler çerçevesinde değerlendirildiğinde, hedef alınan eğitim tesisinin saldırı anında askerî amaçlarla kullanıldığı sonucuna ulaşmayı mümkün kılacak açıklıkta, somutlukta ve doğrulanabilirlikte bir olgusal temel ortaya konulamadığı görülmektedir¹⁶⁶.

Ancak bu tespit, eğitim tesisinin hukuki statüsüne ilişkin nihai sonucun bu aşamada verildiği anlamına gelmemektedir. Askerî kullanım iddialarının yeterliliği ile hedef alınan yapının uluslararası insancıl hukuk bakımından sahip olduğu koruma statüsü birbirinden farklı meselelerdir. Bu nedenle bir sonraki bölümde eğitim tesislerinin hukuki statüsü ve sivil nesne olarak korunmalarına ilişkin kurallar ayrıca incelenecektir¹⁶⁷.

D. Hedef Alınan Yapının Hukuki Statüsü

Minab olayının hukuki değerlendirilmesinde belirlenmesi gereken temel meselelerden biri, hedef alınan Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun saldırı anındaki hukuki statüsüdür. Zira uluslararası insancıl hukuk bakımından bir saldırının hukuka uygunluğu veya hukuka aykırılığı büyük ölçüde hedef alınan nesnenin sivil nesne mi yoksa askerî hedef mi olduğunun tespitine bağlıdır¹⁶⁸.

¹⁶⁴ ICRC (n 2) 11–15; Zamir (n 3) 395–399.

¹⁶⁵ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); Dinstein (n 32) 102–106; Sassòli (n 3) 204–207.

¹⁶⁶ Zamir (n 3) 398–402; ICRC (n 41) Rules 7–10.

¹⁶⁷ Sassòli (n 3) 203–206; Dinstein (n 32) 110–114.

¹⁶⁸ Zamir (n 3) 392–395; Dinstein (n 32) 91–95.

Uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan ayrım ilkesi uyarınca, çatışmanın tarafları her zaman siviller ile savaşçılar ve sivil nesneler ile askerî hedefler arasında ayrım yapmakla yükümlüdür. Bu ilke, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I No'lu Protokol'ün 48. maddesinde açık biçimde ifade edilmiştir. Aynı Protokol'ün 52(1). maddesi ise askerî hedef niteliği taşımayan bütün nesnelerin sivil nesne olarak kabul edileceğini düzenlemektedir. Ek I No'lu Protokol'ün 52(2). maddesine göre ise askerî hedefler; nitelikleri, konumları, amaçları veya kullanımları itibarıyla askerî harekâta etkin katkı sağlayan ve tamamen veya kısmen imha edilmeleri, ele geçirilmeleri ya da etkisiz hâle getirilmeleri belirli bir askerî avantaj sağlayan nesnelerle sınırlıdır. Bu nedenle eğitim tesisleri, kural olarak sivil nesne statüsüne sahiptir ve doğrudan saldırılara karşı korunmaktadır¹⁶⁹.

Buna paralel olarak Ek I No'lu Protokol'ün 50. maddesi sivil nüfusun korunmasına ilişkin temel karineyi ortaya koyarken, 52(3). madde bir nesnenin askerî amaçla kullanılıp kullanılmadığı hususunda şüphe bulunması hâlinde sivil kullanım varsayımının esas alınacağını belirtmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası insancıl hukukun koruyucu karakterinin doğal bir sonucudur. Dolayısıyla bir okulun askerî hedef hâline geldiğinin kabulü, varsayımlara veya ihtimallere değil, açık ve doğrulanabilir olgulara dayanmalıdır¹⁷⁰.

Bu bağlamda, eğitim tesislerinin askerî hedef olarak değerlendirilmesine ilişkin istisnaların dar yorumlanması gerekir. Zira Ek I No'lu Protokol'ün koruyucu mantığı, sivil nesnelere tanınan korumanın istisna değil kural olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle bir okulun askerî hedef niteliği kazandığı sonucuna ulaşılabilmesi için, mevcut olguların açık, somut ve ikna edici biçimde ortaya konulması gerekir. Şüphe hâlinde ise sivil kullanım karinesi geçerliliğini korur¹⁷¹.

Aynı doğrultuda teamülî uluslararası insancıl hukuk kuralları da sivil nesnelerin korunmasını güçlendirmektedir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) tarafından derlenen Teamülî Uluslararası İnsancıl Hukuk Kuralları'nın 22 numaralı kuralı, saldırıların yalnızca askerî hedeflere yöneltilmesini; 23 numaralı kuralı, sivil nesnelere zarar verilmesini önlemeye yönelik tedbirlerin alınmasını; 24 numaralı kuralı ise saldırının siviller ve sivil nesneler üzerindeki etkilerinin mümkün

¹⁶⁹ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 52(1), 52(2); Sassöli (n 3) 325–330; Dinstei (n 32) 91–95.

¹⁷⁰ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 50, 52(3); Zamir (n 3) 395–399; ICRC (n 2) 11–15.

¹⁷¹ Dinstei (n 32) 102–106; Sassöli (n 3) 204–207; ICRC (n 41) Rules 7–10.

olduğu ölçüde sınırlandırılmasını öngörmektedir. Bu kurallar, eğitim tesisleri gibi kural olarak sivil nitelik taşıyan yapıların korunmasına ilişkin uluslararası teamül hukukunun temel dayanakları arasında yer almaktadır¹⁷².

Eğitim tesislerinin hukuki statüsüne ilişkin önemli değerlendirmelerden biri de Eritre-Etiyopya Tazminat Komisyonu (Eritrea–Ethiopia Claims Commission) tarafından yapılmıştır. Komisyon, eğitim kurumlarının veya diğer sivil yapıların askerî amaçlarla kullanılmasının belirli koşullarda bu yapıların koruma statüsünü etkileyebileceğini kabul etmekle birlikte, böyle bir sonuca ulaşılabilmesi için askerî kullanımın somut olgular ve yeterli delillerle ortaya konulması gerektiğini vurgulamıştır. Başka bir ifadeyle, korumanın ortadan kalktığı ileri sürülmesi tek başına yeterli olmayıp, bu iddianın nesnel ve doğrulanabilir verilerle desteklenmesi gerekir. Aksi hâlde eğitim tesisleri sivil nesne statülerini korumaya devam eder¹⁷³.

Minab olayı bakımından değerlendirildiğinde, mevcut bilgiler hedef alınan yapının olay tarihinde esas itibarıyla eğitim faaliyetleri için kullanılan bir ilkokul olduğunu göstermektedir. Bir önceki bölümde açıklandığı üzere, okulun askerî üs, mühimmat deposu, komuta merkezi veya askerî operasyonlara doğrudan katkı sağlayan başka bir amaçla kullanıldığına ilişkin kamuya açık ve doğrulanabilir nitelikte yeterli delil ortaya konulmuş değildir. Saldırıyı gerçekleştiren tarafın açıklamalarında okulun bulunduğu bölgedeki askerî faaliyetlere atıf yapılmış olsa da, bu durum kendi başına okulun askerî hedef niteliği kazandığını göstermemektedir. Şüphe hâlinde sivil kullanım karinesinin geçerli olduğu dikkate alındığında, mevcut veriler okulun sivil nesne statüsünü kaybettiği sonucuna ulaşmak için yeterli görünmemektedir¹⁷⁴.

Mevcut veriler ışığında Şecere-i Tayyibe İlkokulu bakımından Ek I No'lu Protokol'ün 52(2). maddesinde öngörülen askerî hedef kriterlerinin gerçekleştiğini ortaya koyan yeterli ve doğrulanabilir bir olgusal temel tespit edilememiştir¹⁷⁵.

Uluslararası Adalet Divanı da özellikle Nükleer Silahların Kullanılmasının veya Kullanım Tehdidinin Hukuka Uygunluğu Danışma Görüşü'nde (1996), ayrım ilkesinin ve siviller ile sivil

¹⁷² ICRC (n 41) Rules 14–15, 22–24.

¹⁷³ Eritre-Etiyopya Tazminat Komisyonu (Eritrea–Ethiopia Claims Commission), *Partial Award: Central Front – Ethiopia's Claim 2* (28 Nisan 2004) paras 108–113.

¹⁷⁴ Zamir (n 3) 392–395; Dinstein (n 32) 102–106; Eritre-Etiyopya Tazminat Komisyonu (Eritrea–Ethiopia Claims Commission) (n 173) paras 108–113.

¹⁷⁵ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 52(2); Zamir (n 3) 398–402.

nesnelerin korunmasının uluslararası insancıl hukukun temel ve vazgeçilmez ilkeleri arasında yer aldığını vurgulamıştır. Divan'ın yaklaşımı, sivil nesnelere tanınan korumanın daraltıcı değil koruyucu biçimde yorumlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bir eğitim tesisinin askerî hedef hâline geldiğinin kabulü ancak istisnai şartlarda ve yeterli delillerin varlığı hâlinde mümkün olabilir¹⁷⁶.

Sonuç olarak mevcut olgusal veriler ışığında, Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun saldırı anında sivil nesne statüsünü kaybettiğini gösterecek ölçüde açık, güncel ve doğrulanabilir bir askerî kullanımın ortaya konulamadığı görülmektedir. Bu nedenle Minab olayının hukuki değerlendirilmesinde hareket noktası, hedef alınan yapının uluslararası insancıl hukuk bakımından korunan bir sivil nesne olduğu yönündeki karine olmalıdır. Bu tespit, bir sonraki bölümde yapılacak maddi unsur analizinin de temelini oluşturmaktadır¹⁷⁷.

E. Maddi Unsur Analizi

Bu bölümde incelenen maddi unsur, uluslararası ceza hukuku terminolojisinde *actus reus* olarak ifade edilen unsura karşılık gelmektedir. Uluslararası ceza hukukunda maddi unsur, bir suçun maddi unsurunu ifade etmektedir. Savaş suçları bakımından maddi unsur, ilgili suç tipinde yasaklanan fiilin somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesini gerektirir. Bu nedenle bir saldırının savaş suçu teşkil edip etmediğinin değerlendirilmesinde öncelikle suçun maddi unsurlarının somut olay bakımından mevcut olup olmadığı incelenmelidir¹⁷⁸.

Minab olayı bakımından değerlendirilmesi gereken temel norm, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesidir. Anılan hüküm, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında sivil nesnelere yönelen saldırıları savaş suçu kapsamında değerlendirmektedir. Bu nedenle maddi unsur analizinin merkezinde, somut olayda bir saldırının bulunup bulunmadığı,

¹⁷⁶ Uluslararası Adalet Divanı, *Nükleer Silahların Kullanılmasının veya Kullanım Tehdidinin Hukuka Uygunluğu Hakkında Danışma Görüşü* (8 Temmuz 1996) para. 78.

¹⁷⁷ Uluslararası Adalet Divanı (n 176) para. 78; Dinstein (n 32) 110–114; Sassòli (n 3) 325–330.

¹⁷⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) giriş bölümü; Ambos (n 13) 95–104; Stahn (n 14) 129–136.

saldırının bir nesneyi hedef alıp almadığı ve hedef alınan nesnenin sivil nitelikte olup olmadığı soruları yer almaktadır¹⁷⁹.

İlk olarak, olayın uluslararası silahlı çatışma bağlamında meydana geldiği hususunda ciddi bir tereddüt bulunmamaktadır. Bir önceki bölümde açıklandığı üzere, olay İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasında meydana gelen silahlı çatışma sırasında gerçekleşmiştir. Bu nedenle Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesinin uygulanabilmesi bakımından gerekli olan uluslararası silahlı çatışma şartı somut olayda mevcut görünmektedir¹⁸⁰.

İkinci olarak, somut olayda fiziksel bir saldırının gerçekleştiği tartışmasızdır. Mevcut bilgiler, Minab'da bulunan Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun askerî bir operasyon sonucunda hedef alındığını ve saldırı neticesinde çok sayıda sivilin hayatını kaybettiğini göstermektedir. Bu nedenle Roma Statüsü bakımından aranan saldırı unsurunun gerçekleştiği kabul edilebilir¹⁸¹.

Üçüncü olarak, saldırının yöneldiği hedef belirli bir nesnedir. Somut olayda hedef alınan yapı, eğitim faaliyetleri yürütülen bir okul binasıdır. Bu nedenle saldırının yöneldiği nesnenin belirlenmesi bakımından herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır¹⁸².

Dördüncü olarak, hedef alınan nesnenin sivil niteliği değerlendirilmelidir. Bir önceki bölümde ayrıntılı olarak ortaya konulduğu üzere, mevcut olgusal veriler Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun saldırı anında askerî hedef statüsü kazandığını gösterecek yeterlilikte değildir. Okulun askerî üs, mühimmat deposu, komuta merkezi veya askerî operasyonlara etkin katkı sağlayan başka bir amaçla kullanıldığına ilişkin kamuya açık ve doğrulanabilir nitelikte yeterli delil ortaya konulamamıştır. Bu nedenle mevcut veriler ışığında hedef alınan yapının sivil nesne statüsünü koruduğu yönündeki değerlendirme ağırlık kazanmaktadır. Bu yaklaşım, ICTY'nin *Galić ve Kordić and Čerkez* kararlarında benimsediği ve hedefin fiilî niteliğinin somut koşullar çerçevesinde değerlendirilmesini esas alan içtihatla da uyumludur¹⁸³.

¹⁷⁹ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elementler 1–3; Ambos (n 13) 108–112.

¹⁸⁰ Sivakumaran (n 10) 320–325; Dinstein (n 32) 91–95.

¹⁸¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), element 1; Stahn (n 14) 220–230.

¹⁸² Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), element 2; Cryer ve diğerleri (n 16) 336–340.

¹⁸³ Zamir (n 3) 392–395; Dinstein (n 32) 102–106; Prosecutor v Galić (n 97) paras. 50–61, 133–140; Prosecutor v Kordić and Čerkez (n 101) paras 346–352.

Bu çerçevede, Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesinde öngörülen maddi unsurlar bakımından somut olayda; uluslararası silahlı çatışmanın varlığı, bir saldırının gerçekleşmiş olması ve saldırının yöneldiği nesnenin sivil nitelik taşıdığına ilişkin güçlü olgusal göstergelerin bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesinde öngörülen maddi unsurlar bakımından somut olayda gerekli unsurların mevcut olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir¹⁸⁴.

Bununla birlikte, bir savaş suçunun oluştuğunun kesin olarak kabul edilebilmesi yalnızca maddi unsurun varlığına bağlı değildir. Failin bilgi ve iradesine ilişkin manevi unsurun da ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde manevi unsuru incelenecektir¹⁸⁵.

F. Manevi Unsur Analizi

Uluslararası ceza hukukunda manevi unsur, suçun manevi unsurunu ifade etmektedir. Bir fiilin savaş suçu olarak nitelendirilebilmesi yalnızca maddi unsurların gerçekleşmesine bağlı değildir; aynı zamanda failin ilgili fiili belirli bir bilgi ve irade düzeyiyle gerçekleştirmiş olması da gerekmektedir. Bu nedenle savaş suçlarının değerlendirilmesinde maddi ve manevi unsurları birlikte incelenmelidir¹⁸⁶.

Roma Statüsü'nün 30. maddesi uyarınca, aksine bir düzenleme bulunmadıkça cezai sorumluluğun doğabilmesi için failin fiili kast ve bilgi unsurlarıyla gerçekleştirmiş olması gerekir. Buna göre kast, kişinin belirli bir sonucu gerçekleştirmeyi istemesini veya sonucun olayların olağan akışı içerisinde meydana geleceğini bilerek hareket etmesini ifade etmektedir. Bilgi unsuru ise belirli bir olgunun veya sonucun mevcut olduğunun farkında olunmasını gerektirmektedir. Bu nedenle Roma Statüsü bakımından manevi unsur analizi, karar vericilerin ve saldırıyı gerçekleştiren kişilerin olay anında sahip oldukları bilgi düzeyine odaklanmaktadır¹⁸⁷.

Minab olayı bakımından değerlendirildiğinde, öncelikle hedef alınan yapının bir ilkokul olduğu hususu önem taşımaktadır. Bir önceki bölümlerde açıklandığı üzere, mevcut veriler hedef

¹⁸⁴ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elementler 1–3; Ambos (n 13) 108–112.

¹⁸⁵ Stahn (n 14) 230–235; Ambos (n 13) 140–145.

¹⁸⁶ Ambos (n 13) 122–128; Stahn (n 14) 225–230.

¹⁸⁷ Roma Statüsü m. 30; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elementler 2–3; Ambos (n 13) 122–128.

alınan yapının esas itibarıyla eğitim faaliyetleri yürütülen bir okul olduğunu ve askerî kullanım iddialarının kamuya açık ve doğrulanabilir delillerle yeterince desteklenmediğini göstermektedir. Bu durum, hedef alınan yapının sivil niteliğinin objektif olarak öngörülebilir olduğunu göstermektedir¹⁸⁸.

Bununla birlikte manevi unsur değerlendirmesi yalnızca hedefin objektif niteliğine değil, saldırıyı gerçekleştiren tarafın olay anında sahip olduğu bilgiye de bağlıdır. Bu kapsamda, saldırıyı planlayan veya icra eden kişilerin okulun niteliği hakkında hangi bilgilere sahip oldukları, kullandıkları istihbarat kaynaklarının içeriği ve karar alma sürecinde hangi değerlendirmelerin esas alındığı belirleyici önem taşımaktadır¹⁸⁹.

Mevcut kamuya açık bilgiler incelendiğinde, saldırıyı gerçekleştiren tarafın sahip olduğu operasyonel istihbaratın kapsamı, doğruluğu ve içeriği konusunda yeterli veri bulunmamaktadır. Aynı şekilde karar vericilerin okulun sivil niteliği konusunda hangi düzeyde bilgi sahibi olduklarını ortaya koyan ayrıntılı ve doğrulanabilir bilgiler de kamuya açık kaynaklarda yer almamaktadır. Bu nedenle manevi unsurun değerlendirilmesi, maddi unsur analizine kıyasla daha sınırlı bir veri setine dayanmaktadır¹⁹⁰.

Bununla birlikte mevcut veriler, hedef alınan yapının eğitim faaliyeti yürütülen bir okul olduğunu ve bu niteliğin dışarıdan gözlemlenebilir özellikler taşıdığını göstermektedir. Ayrıca önceki bölümlerde açıklandığı üzere, okulun askerî amaçlarla kullanıldığına ilişkin yeterli ve doğrulanabilir bir olgusal temel de ortaya konulamamıştır. Bu durum, hedef alınan yapının sivil karakterinin öngörülebilir olduğu yönündeki değerlendirmeyi güçlendirmektedir¹⁹¹.

Roma Statüsü'nün 30. maddesi bakımından değerlendirildiğinde, manevi unsurun tespiti için saldırıyı gerçekleştiren kişilerin hedef alınan yapının sivil niteliğini bildiklerinin veya en azından mevcut koşullar altında bu niteliği öngörebilecek durumda olduklarının ortaya konulması gerekir. Somut olayda kamuya açık veriler, hedef alınan yapının bir okul olduğunu ve sivil karakterinin dışarıdan gözlemlenebilir nitelikte bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, saldırı kararının

¹⁸⁸ Zamir (n 3) 392–395; Dinstein (n 32) 102–106.

¹⁸⁹ Stahn (n 14) 230–235; Werle ve Jessberger (n 86) 292–296.

¹⁹⁰ Ambos (n 13) 124–129; Werle ve Jessberger (n 86) 296–299.

¹⁹¹ Zamir (n 3) 398–402; Sassòli (n 3) 203–206.

hangi istihbarat verilerine dayanılarak alındığına ilişkin bilgilerin kamuya açık olmaması nedeniyle, bu unsur bakımından kesin bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir¹⁹².

Sonuç olarak mevcut veriler, hedef alınan yapının sivil niteliğinin öngörülebilir olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte saldırıyı gerçekleştiren karar vericilerin sahip olduğu istihbarat ve bilgi düzeyine ilişkin veriler kamuya açık biçimde ortaya konulmadığından, manevi unsuruna ilişkin nihai değerlendirme belirli ölçüde ihtiyatla yapılmalıdır. Bununla beraber mevcut olgusal çerçeve, hedef alınan yapının sivil karakterinin makul bir değerlendirme sonucunda fark edilebilir nitelikte olabileceğini göstermektedir¹⁹³.

Bu nedenle somut olay bakımından nihai hukuki değerlendirme, maddi ve manevi unsurlarının birlikte ele alınması suretiyle yapılmalıdır. Bu husus bir sonraki bölümde incelenecektir¹⁹⁴.

G. Hukukun Uygulanması

Minab olayının hukuki değerlendirilmesi bakımından önceki bölümlerde ortaya konulan tespitlerin birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede olayın uluslararası silahlı çatışma bağlamında meydana geldiği, hedef alınan yapının bir eğitim tesisi olduğu ve mevcut veriler ışığında bu yapının saldırı anında askerî hedef niteliği kazandığını gösterecek yeterli ve doğrulanabilir delillerin ortaya konulmadığı sonucuna ulaşılmıştır¹⁹⁵.

Bu tespitler, öncelikle uluslararası insancıl hukukun ayırım ilkesinin uygulanması bakımından önem taşımaktadır. Zira ayırım ilkesi uyarınca saldırılar yalnızca askerî hedeflere yöneltilebilir; sivil nesneler ise doğrudan saldırılara karşı korunmaktadır. Bir önceki bölümlerde açıklandığı üzere, Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun sivil nesne statüsünü kaybettiğini ortaya koyan yeterli olgusal temel mevcut değildir. Bu nedenle hukuki değerlendirme, hedef alınan yapının korunan bir sivil nesne olduğu varsayımı üzerinden yapılmalıdır¹⁹⁶.

¹⁹² Roma Statüsü m. 30; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elementler 2–3; Ambos (n 13) 130–135.

¹⁹³ Stahn (n 14) 233–236; Werle ve Jessberger (n 86) 295–299.

¹⁹⁴ Ambos (n 13) 135–140; Stahn (n 14) 238–242.

¹⁹⁵ Sivakumaran (n 10) 320–325; Dinstei (n 32) 91–95; Zamir (n 3) 392–395.

¹⁹⁶ Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 52(1), 52(2); Dinstei (n 32) 102–106; Sassöli (n 3) 204–207.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesi, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında sivil nesnelere yönelik saldırıları savaş suçu kapsamında düzenlemektedir. Maddi unsur analizinde ortaya konulduğu üzere, somut olayda uluslararası silahlı çatışmanın varlığı, bir saldırının gerçekleşmiş olması ve saldırının yöneldiği nesnenin sivil nitelik taşıdığına ilişkin güçlü göstergeler bulunmaktadır¹⁹⁷.

Manevi unsur bakımından ise kamuya açık veriler sınırlı olmakla birlikte, hedef alınan yapının bir okul olduğu ve sivil karakterinin dışarıdan gözlemlenebilir nitelikte bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte saldırı kararının dayandığı istihbarat verilerinin kamuya açık olmaması nedeniyle, karar vericilerin bilgi düzeyine ilişkin kesin bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle manevi unsura ilişkin değerlendirme belirli ölçüde ihtiyatla yapılmalıdır¹⁹⁸.

Bununla birlikte maddi ve manevi unsurlarına ilişkin mevcut bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Minab olayının Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesi kapsamında incelenmesini ve savaş suçu niteliği taşıyıp taşımadığının ciddi biçimde değerlendirilmesini gerektiren güçlü hukuki gerekçelerin bulunduğu söylenebilir. Özellikle hedef alınan yapının sivil karakterini ortadan kaldıracak ölçüde somut ve doğrulanabilir askerî kullanım delillerinin ortaya konulamamış olması, bu sonucun temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Aksi yöndeki bir yaklaşımın benimsenmesi, eğitim tesisleri gibi kural olarak korunan sivil nesnelerin hukuki koruma rejiminin aşınmasına ve ayırım ilkesinin uygulama alanının daralmasına yol açabilecektir¹⁹⁹.

Sonuç olarak mevcut olgusal ve hukuki çerçeve, Minab olayının uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku bakımından ciddi hukuki sorunlar doğurduğunu göstermektedir. Bu nedenle olayın, Roma Statüsü'nün sivil nesnelerin korunmasına ilişkin hükümleri ışığında incelenmesi ve savaş suçu niteliği taşıyıp taşımadığının ciddi biçimde değerlendirilmesi için güçlü bir hukuki temel bulunmaktadır²⁰⁰.

¹⁹⁷ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii), elementler 1–3; Ambos (n 13) 108–112.

¹⁹⁸ Roma Statüsü m. 30; Stahn (n 14) 233–236; Werle ve Jessberger (n 86) 295–299.

¹⁹⁹ Zamir (n 3) 398–402; Dinstein (n 32) 110–114; Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83) m. 8(2)(b)(ii).

²⁰⁰ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Sassöli (n 3) 325–330; Dinstein (n 32) 110–114.

H. Normatif Değerlendirme ve Sonuçlar

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında Minab olayı, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku bakımından eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin uygulanmasını gerektiren önemli örneklerden birini oluşturmaktadır. Çalışmada ortaya konulduğu üzere, olay uluslararası silahlı çatışma bağlamında meydana gelmiş; hedef alınan yapının bir eğitim tesisi olduğu ve bu yapının saldırı anında askerî hedef niteliği kazandığını gösterecek yeterli ve doğrulanabilir deliller ortaya konulamamıştır. Ayrıca mevcut veriler, Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesi bakımından maddi unsurların değerlendirilmesini mümkün kılmakta; manevi unsur bakımından ise hedef alınan yapının sivil niteliğinin öngörülebilir olduğuna işaret etmektedir²⁰¹.

Bununla birlikte Minab olayı yalnızca somut bir saldırının hukuki sonuçları bakımından değil, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin uluslararası rejimin işleyişi bakımından da değerlendirilmelidir. Eğitim kurumları, silahlı çatışma dönemlerinde yalnızca fiziksel yapılar değil, aynı zamanda çocukların eğitim hakkının ve sivil yaşamın devamlılığının temel unsurlarıdır. Bu nedenle eğitim tesislerine yönelik saldırılar, yalnızca bireysel mağduriyetlere değil, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal sonuçlara da yol açmaktadır²⁰².

Bu çerçevede eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin uluslararası normatif çerçevenin son yıllarda güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Güvenli Okullar Bildirgesi (Safe Schools Declaration), silahlı çatışmalardan etkilenen bölgelerde eğitim kurumlarının korunmasına yönelik uluslararası siyasi taahhütleri bir araya getiren önemli girişimlerden biridir. Bildirge, devletleri eğitim tesislerinin askerî amaçlarla kullanımını sınırlandırmaya ve eğitim kurumlarını çatışmaların etkilerinden korumaya yönelik tedbirler almaya teşvik etmektedir. Her ne kadar hukuken bağlayıcı bir belge niteliği taşımıyor olsa da, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin gelişen uluslararası standartların önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir²⁰³.

Bununla birlikte, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin uluslararası standartların varlığı, bu standartların uygulamada etkin biçimde korunacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle askerî

²⁰¹ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83); Ambos (n 13) 108–112; Stahn (n 14) 129–136.

²⁰² UNESCO (n 33); Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 20–30.

²⁰³ Güvenli Okullar Bildirgesi (Safe Schools Declaration) (2015); UNESCO (n 33).

kullanım iddialarının geniş yorumlanması ve sivil nesne statüsünün kolaylaştırıcı biçimde değiştirilmesi, mevcut koruma rejiminin aşınmasına yol açabilecek temel riskler arasında yer almaktadır.

Normatif açıdan değerlendirildiğinde, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin rejimin karşı karşıya olduğu en önemli risklerden biri koruma standartlarının zamanla aşınmasıdır. Özellikle askerî kullanım iddialarının yeterli olgusal temele dayanmaksızın geniş yorumlanması, eğitim tesisleri gibi kural olarak korunan sivil nesnelerin koruma statüsünün zayıflamasına yol açabilir. Böyle bir yaklaşım, uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan ayırım ilkesinin uygulama alanını daraltarak sivil nesnelerin korunmasına ilişkin rejimde sistematik bir aşınma yaratma riski taşımaktadır²⁰⁴.

Buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek ikinci risk, koruma rejiminde sistematik bir kaymanın meydana gelmesidir. Eğitim kurumlarının istisnai durumlar yerine giderek daha geniş ölçüde potansiyel askerî hedefler olarak değerlendirilmesi, uluslararası insancıl hukukun koruyucu mantığından uzaklaşılmasına neden olabilir. Bu nedenle eğitim tesislerinin askerî hedef olarak nitelendirilmesine ilişkin istisnaların dar yorumlanması ve her somut olayda güçlü, doğrulanabilir ve güncel deliller aranması büyük önem taşımaktadır²⁰⁵.

Bu çerçevede eğitim tesislerinin korunmasına yönelik normatif mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, devletlerin Güvenli Okullar Bildirgesi ilkelerini ulusal askerî doktrinlerine ve operasyonel planlama süreçlerine daha etkin biçimde yansıtmaları önem taşımaktadır. İkinci olarak, eğitim tesislerine yönelik saldırılara ilişkin veri toplama ve raporlama mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Üçüncü olarak, Birleşmiş Milletler kurumları, ilgili uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum aktörleri arasında eğitim tesislerine yönelik ihlallerin izlenmesine yönelik kurumsal iş birliği artırılmalıdır²⁰⁶.

Ayrıca eğitim tesislerine yönelik saldırı iddialarının incelenmesi bakımından bağımsız ve uzmanlaşmış denetim mekanizmalarının geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Bu kapsamda

²⁰⁴ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 28–35; Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras. 21–27.

²⁰⁵ Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Eğitime Yönelik Saldırıları 2024* (n 8) 37–41.

²⁰⁶ Dinstein (n 32) 110–114; Sassöli (n 3) 325–330; Zamir (n 3) 398–402.

Birleşmiş Milletler mekanizmaları, uluslararası soruşturma komisyonları, bağımsız uzman heyetleri ve eğitim tesislerinin korunmasına odaklanan uluslararası izleme ağları arasında daha güçlü bir koordinasyon sağlanabilir. Böyle bir yapı, hem ihlallerin daha etkin biçimde belgelenmesine hem de hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu mekanizma kapsamında ihlallerin belgelenmesi, bağımsız doğrulama süreçlerinden geçirilmesi, düzenli raporlanması ve ilgili uluslararası kuruluşlara iletilmesi suretiyle çok katmanlı bir izleme sistemi oluşturulabilir²⁰⁷.

Sonuç olarak Minab olayı, eğitim tesislerinin silahlı çatışmalar sırasında korunmasının yalnızca bireysel olaylar üzerinden değil, daha geniş bir normatif çerçeve içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Mevcut olgusal veriler ve hukuki değerlendirmeler, olayın uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku bakımından ciddi hukuki sorular ortaya çıkardığını göstermektedir. Aynı zamanda olay, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin uluslararası normların etkili biçimde uygulanmasının ve bu alandaki denetim mekanizmalarının güçlendirilmesinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır²⁰⁸.

SONUÇ

Bu çalışma, eğitim tesislerine yönelik saldırıların uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku bakımından hangi koşullar altında savaş suçu teşkil edebileceğini Minab olayı örneği üzerinden incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda, eğitim tesislerinin kural olarak sivil nesne statüsüne sahip olduğu, bu statünün ancak istisnai koşullar altında ve somut, doğrulanabilir ve güncel delillere dayanılarak ortadan kaldırılabilir olduğu ortaya konulmuştur. Bu çerçevede uluslararası insancıl hukukun ayırım, orantılılık ve askerî gereklilik ilkeleri ile Ek Protokol I hükümleri birlikte değerlendirilmiş; eğitim tesislerinin korunmasının uluslararası hukukun yerleşik koruma rejiminin önemli unsurlarından biri olduğu tespit edilmiştir²⁰⁹.

Minab olayı bakımından yapılan değerlendirmede, olayın İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasında meydana gelen uluslararası silahlı çatışma bağlamında gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca hedef alınan Şecere-i Tayyibe İlkokulu'nun saldırı anında askerî hedef niteliği

²⁰⁷ ICRC (n 2) 11–15; Dinstein (n 32) 102–106.

²⁰⁸ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras. 12–18; UNESCO (n 33); GCPEA (n 8) 35–40.

²⁰⁹ Dinstein (n 32) 91–95; Sassòli (n 3) 325–330; Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977) m. 48, 52.

kazandığını gösterecek yeterli ve doğrulanabilir delillerin kamuya açık biçimde ortaya konulmadığı görülmüştür. Mevcut olgusal veriler, yapının esas itibarıyla eğitim faaliyetleri yürütülen bir okul olduğunu göstermektedir. Bu nedenle hedef alınan yapının sivil nesne statüsünü koruduğu yönündeki değerlendirme hukuki açıdan ağırlık kazanmaktadır²¹⁰.

Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) maddesi bakımından yapılan inceleme sonucunda, somut olayda savaş suçunun maddi unsurlarının değerlendirilmesini mümkün kılan güçlü olgusal göstergelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Manevi unsur bakımından ise kamuya açık veriler sınırlı olmakla birlikte, hedef alınan yapının sivil niteliğinin öngörülebilir olduğuna ilişkin önemli göstergeler mevcuttur. Bununla birlikte saldırıyı gerçekleştiren karar vericilerin sahip olduğu istihbarat ve bilgi düzeyine ilişkin verilerin kamuya açık olmaması nedeniyle, manevi unsur yönünden nihai değerlendirme belirli ölçüde ihtiyatla yapılmalıdır. Buna rağmen mevcut veriler, olayın Roma Statüsü kapsamında ciddi biçimde değerlendirilmesini gerektiren güçlü hukuki temeller bulunduğunu göstermektedir²¹¹.

Çalışmada ayrıca eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin normatif rejimin karşı karşıya bulunduğu yapısal riskler de incelenmiştir. Özellikle askerî kullanım iddialarının yeterli olgusal temele dayanmaksızın geniş yorumlanması, eğitim tesisleri gibi kural olarak korunan sivil nesnelerin koruma statüsünün zayıflamasına yol açabilmektedir²¹². Böyle bir yaklaşım, uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan ayırım ilkesinin uygulama alanını daraltarak koruma rejiminde aşınma riskini artırmaktadır. Benzer şekilde eğitim kurumlarının giderek daha geniş ölçüde potansiyel askerî hedefler olarak değerlendirilmesi, koruma rejiminde sistematik bir kayma yaratabilecek niteliktedir. Bu nedenle eğitim tesislerine ilişkin istisnaların dar yorumlanması ve her somut olayda güçlü, güncel ve doğrulanabilir deliller aranması büyük önem taşımaktadır²¹³.

Birleşmiş Milletler raporları ve Eğitime Yönelik Saldırılardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA) tarafından yayımlanan çalışmalar, eğitim tesislerine yönelik saldırıların ve eğitim amaçlı yapıların askerî kullanımının günümüzde de önemli bir sorun olmaya devam ettiğini

²¹⁰ Sivakumaran (n 10) 320–325; Zamir (n 3) 392–395; Dinstein (n 32) 102–106.

²¹¹ Roma Statüsü m. 8(2)(b)(ii); Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (n 83); Ambos (n 13) 108–112; Stahn (n 14) 233–236.

²¹² Dinstein (n 32) 110–114; Zamir (n 3) 398–402.

²¹³ Sassòli (n 3) 325–330; ICRC (n 2) 11–15.

göstermektedir²¹⁴. Bu bağlamda, GCPEA raporlarında ortaya konulan bulgular, eğitim tesislerine yönelik saldırıların yalnızca münferit ihlaller olarak değil, sivil nesnelerin korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk rejiminin uygulanması bakımından ciddi bir sorun alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin mevcut normatif çerçevenin etkili denetim, izleme ve hesap verebilirlik mekanizmalarıyla desteklenmesinin önemini göstermektedir.²¹⁵

Bu çerçevede eğitim tesislerinin korunmasına yönelik uluslararası mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Devletlerin Güvenli Okullar Bildirgesi ilkelerini askerî doktrinlerine ve operasyonel planlama süreçlerine daha etkin biçimde yansıtmaları, eğitim tesislerine yönelik saldırılara ilişkin veri toplama ve raporlama sistemlerinin geliştirilmesi ve Birleşmiş Milletler organları ile ilgili uluslararası kuruluşlar arasında daha güçlü bir kurumsal koordinasyon sağlanması önem taşımaktadır²¹⁶.

Ayrıca eğitim tesislerine yönelik ihlal iddialarının incelenmesi amacıyla bağımsız ve uzmanlaşmış denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler mekanizmaları, uluslararası soruşturma komisyonları, bağımsız uzman heyetleri ve uluslararası izleme ağları arasında koordineli bir yapı oluşturulabilir²¹⁷. Bu mekanizma kapsamında ihlallerin sistematik biçimde belgelenmesi, bağımsız doğrulama süreçlerinden geçirilmesi, düzenli raporlanması ve ilgili uluslararası kuruluşlara iletilmesi suretiyle çok katmanlı bir izleme sistemi kurulabilir. Böyle bir sistem hem ihlallerin görünürlüğünü artıracak hem de hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır²¹⁸.

Sonuç olarak Minab olayı, eğitim tesislerinin silahlı çatışmalar sırasında korunmasının yalnızca münferit olaylar bağlamında değil, uluslararası insancıl hukukun genel koruma rejimi bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir²¹⁹. Eğitim tesislerinin korunmasına ilişkin normların etkili biçimde uygulanması, yalnızca sivil nesnelerin korunması açısından değil,

²¹⁴ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras 21–27; GCPEA (n 8) 28–35.

²¹⁵ GCPEA (n 8) 11–16, 18.

²¹⁶ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras. 21–27; GCPEA (n 8) 28–35.

²¹⁷ Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict* (n 1) paras. 12–18.

²¹⁸ UNESCO, *Eğitimin Saldırlardan Korunması: Hukuki ve Politik Bir Çerçeve* (n 33).

²¹⁹ Dinstein (n 32) 115–116; Sassöli (n 3) 333–338.

aynı zamanda uluslararası hukukun koruyucu işlevinin ve normatif bütünlüğünün sürdürülebilmesi açısından da hayati önem taşımaktadır²²⁰.

KAYNAKÇA

Al Mahdi, *Prosecutor v Al Mahdi* (Hüküm ve Ceza Kararı) ICC-01/12-01/15 (27 Eylül 2016).

Ambos K, *Treatise on International Criminal Law: Volume II – The Crimes and Sentencing* (OUP 2022).

Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict: Report of the Secretary-General*, BM Belgesi S/2023/345 (2023).

Birleşmiş Milletler, *Protection of Civilians in Armed Conflict: Report of the Secretary-General*, BM Belgesi S/2024/385 (2024).

Blank LR ve Noone GP, *International Law and Armed Conflict: Fundamental Principles and Contemporary Challenges in the Law of War* (2. bs., Wolters Kluwer 2019).

Boothby WH, *The Law of Targeting* (OUP 2012).

Cassese A, *International Criminal Law* (3. bs., OUP 2013).

Cenevre Sözleşmelerine Ek I No'lu Protokol (1977).

Corn GS ve Hansen V, *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach* (2. bs., Wolters Kluwer 2019).

Crawford E ve Pert A, *International Humanitarian Law* (2. bs., CUP 2020).

Cryer R ve diğerleri, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (4. bs., CUP 2019).

Darcy S, *Collective Responsibility and Accountability under International Law* (Transnational 2007).

Dinstein Y, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (4. bs., CUP 2022).

²²⁰ GCPEA (n 8) 35–40; Güvenli Okullar Bildirgesi (n 203).

Drumbl MA, *Atrocity, Punishment, and International Law* (CUP 2007).

Duffy H, *The “War on Terror” and the Framework of International Law* (2. bs., CUP 2021).

Eğitime Yönelik Saldırlardan Korunma Küresel Koalisyonu (GCPEA), *Education under Attack 2024*.

Eritre-Etiyopya Tazminat Komisyonu (Eritrea–Ethiopia Claims Commission), *Partial Award: Central Front – Ethiopia’s Claim 2* (28 Nisan 2004).

Galić, *Prosecutor v Galić* (Karar) ICTY-98-29-T (5 Aralık 2003).

Geiß R ve Petrig A, *The Use of Force in International Law: A Case-Based Approach* (OUP 2019).

Greenwood C, “*The Law of Weaponry at the Start of the New Millennium*” in Schmitt MN ve Green LC (eds), *The Law of Armed Conflict: Into the Next Millennium* (Naval War College 1998) 185–205.

Grover L, *Interpreting Crimes in the Rome Statute of the International Criminal Court* (CUP 2013).

Güvenli Okullar Bildirgesi (*Safe Schools Declaration*) (2015).

Heller KJ, *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law* (OUP 2011).

ICRC, *Customary International Humanitarian Law: Volume I – Rules* (CUP 2005).

ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database* (2022 güncellemesi).

ICRC, *Guidelines on the Protection of Civilian Objects in Armed Conflict* (2020).

ICRC, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts* (33. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı, Cenevre, 2019).

ICRC, *International Humanitarian Law and the Protection of Civilians in Armed Conflict*.

ICRC, *International Humanitarian Law and the Protection of Schools and Education*.

Kolb R ve Hyde R, *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts* (3. bs., Hart 2018).

Kontorovich E, “The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction’s Hollow Foundation” (2004) 45 *Harvard International Law Journal* 183–210.

Kordić and Čerkez, *Prosecutor v Kordić and Čerkez* (Karar) ICTY-95-14/2-T (26 Şubat 2001).

Kupreškić, *Prosecutor v Kupreškić* (Karar) ICTY-95-16-T (14 Ocak 2000).

Melzer N, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction* (ICRC 2016).

Mettraux G, *International Crimes: Law and Practice, Volume I* (OUP 2020).

Ntaganda, *Prosecutor v Ntaganda* (Karar) ICC-01/04-02/06 (8 Temmuz 2019).

Orentlicher DF, *Some Kind of Justice: The ICTY’s Impact in Bosnia and Serbia* (OUP 2018).

Roma Statüsü, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü* (1998).

Sassòli M, *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare* (2. bs., Edward Elgar 2019).

Schmitt MN, “Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance” (2010) 50(4) *Virginia Journal of International Law* 795–815.

Schmitt MN, “The Principle of Distinction and the Definition of Military Objectives” (2010) 45(1) *Israel Law Review* 115–128.

Schmitt MN ve Arimatsu L, “Attack Decision-Making and the Law of Armed Conflict” (2016) 94 *International Law Studies* 1–30.

Sivakumaran S, *The Law of Non-International Armed Conflict* (2. bs., OUP 2021).

Stahn C, *A Critical Introduction to International Criminal Law* (2. bs., CUP 2019).

Strugar, *Prosecutor v Strugar* (Karar) ICTY-01-42-T (31 Ocak 2005).

Uluslararası Adalet Divanı, *Nükleer Silahların Kullanılmasının veya Kullanım Tehdidinin Hukuka Uygunluğu Hakkında Danışma Görüşü* (8 Temmuz 1996).

Uluslararası Ceza Mahkemesi, *Elements of Crimes* (2011, 2020 güncellemesi).

UNESCO, *Protecting Education from Attack: A Legal and Policy Framework* (2021).

Werle G ve Jessberger F, *Principles of International Criminal Law* (4. bs., OUP 2020).

Zahar A ve Sluiter G, *International Criminal Law: A Critical Introduction* (OUP 2008).

Zamir N, *Classification of Conflicts in International Humanitarian Law* (Edward Elgar 2017).

Zamir N, “Attacks against Civilian Objects and the Limits of Military Objectives in International Humanitarian Law” (2021) 52(3) *Israel Law Review* 381–410.

Yazar Beyanı	
Yazarların Katkıları	Bu çalışma tek yazarlıdır.
Mali Destek	Yazar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı Beyanı	Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur.
Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi	Yazar, makalenin tüm süreçlerinde TRÜHFD’nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde TRÜHFD’nin, yayın ve editör kurullarının hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmektedir.